

Arkeologisk utredning

För området Distorp-Gärstad
Linköpings kommun

2021-10-29

Arkeologisk utredning för området Distorp-Gärstad

Beställare: Linköpings kommun

Kontaktperson: Ellen Jakobsson och Alexandru Babos, Linköpings kommun

Dokumentdatum: 2021-10-29

Framställt av: Hans Antonson, KMV forum

Granskare: Helena Fennö, KMV forum

Kartor: Hans Antonson och Mikael Hammerman, KMV forum

Foto: KMV forum om inget annat anges

KMV forum.

Innehåll

1. Sammanfattning	4
2. Inledning	5
Bakgrund.....	5
Uppdrag och syfte	5
Medverkande	5
Rapportens upplägg.....	5
Metodik.....	6
Historiska kartor	6
Fornminnesinventering	6
3. Läge och förutsättningar	6
Områdesbeskrivning och avgränsning	8
Fältarbetet	9
Tidigare kunskapsunderlag och ställningstaganden	11
Lagskydd	13
4. Utredningsresultat	15
Bebyggelsenamn	15
Historiska kartor	19
5. Fältinventering med antikvarisk bedömning	28
6. Värde-, känslighets- och tålighetsanalys	43
7. Rekommendationer	48
8.Referenser	49
9. Tekniska och administrativa uppgifter	51
Bilagor.....	52

1. Sammanfattning

KMV forum AB har på uppdrag av Linköpings kommun genomfört en arkeologisk utredning för ett område mellan motorväg E4 och sjön Roxen, norr om staden Linköping, Östergötlands län.

Området finns med i översiktsplanen från 2010 och kommer att ges en ny användning för kommunal-tekniska verksamheter och/eller störande eller andra verksamheter olämpliga att placera centralt i staden. En fördjupad översiktsplan har tagits fram för området Gärstad-Distorp-Ekängen-Roxtuna. Föreliggande arkeologiska utredning avser endast en del av det område som ingår i den fördjupade översiktsplanen. Det finns en översiktlig arkeologisk utredning genomförd av läns museet som föregick den fördjupade översiktsplanen. Den kan liknas vid en arkivstudieprodukt.

Föreliggande arkeologiska utredning har utöver arkivstudier även omfattat inventering av forn- och kulturlämningar. Detta genomfördes i juli, då vegetationen var hög, vilket försvårade arbetet.

Området är mycket fornlämningstätt. Inte mindre än 106 registreringar finns i Kulturmiljöregistret (Fornsök) vid projektets start. Framför allt handlar det om förhistoriska gravar, ensamliggande eller samlade i gravfält, men det är också stensträngar, hållristningar (inklusive skålgropar), skärvstenshögar samt by/gårdstomter. Till detta har ytterligare 62 registreringar lagts till som ett resultat av fältarbetet. Dessa registreringar påminner om tidigare lämningar, men fokus har även varit bebyggelselämningar av exempelvis torp, som efter ändringen av Kulturmiljölagen 2014 kan ges fornlämningsstatus. Alla kända och nytillkommande lämningar finns listade i Bilaga 1 och 2.

Det har inte legat i uppdraget att genomföra registreringar i Kulturmiljöregistret via Fornreg, men anpassade texter finns i Bilaga 2.

Utredningen har identifierat en stor mängd kulturhistoriska värden som vart och ett isolerat berättar om hur landskapet förändrades, exempelvis alla fornlämningar. Ett värde som kunde identifieras genom de historiska kartorna är kopplingen till säterierna. Men det är en osynlig historia som inte skiljer sig särskilt mycket från den övriga slättbygdens fullåkerslandskap, dvs. den moderna mekaniseringen har gjort att landskapet ser väldigt lika ut, oavsett om marken hör till en gård, storgård eller ett säteri.

Utredningen lyfter fram två typer av lämningar som satt i ett sammanhang (inte enskilt betraktade) har höga kulturhistoriska och pedagogiska värden. Det är stensträngarna genom vilka det är möjligt att avläsa det äldre järnålderslandskapet och det är torpen och backstugorna genom vilka det är möjligt att avläsa de obesuttnas utmarkslandskap. En sammanvägd analys av kulturvärdena har identifierat två områden där värdena är särskilt höga (figur 55) och där en stor kulturmiljöhänsyn bör realiseras i den framtida planeringen.

Utredningen har landat i sex rekommendationer:

Att bevarandehänsyn fokuseras på större sammanhängande områden med stensträngar respektive torp. Dessa båda kulturföreteelser är värda att uppmärksammas vid exploatering.

Att genomföra en kompletterande inventering under tidig vår då vegetationen inte är så hög. Det rör sig om fem mindre områden

Att vid arkeologiska förundersökningar beakta informationen i de historiska kartorna om platsen för olika företeelser (exempelvis stensträngar, gravar, torpställen och bytomter) som idag är bortodlade eller har efterlämnat mycket subtila spår. Det är högst sannolikt att det i dagens åkermark, under plogdjup, återfinns spår.

Vad gäller torpen bör kommunen, som indirekt markägare, rekommenderas att ta ett ansvar för att restaurera bebyggelsen.

Skogsbruket bör ta stor hänsyn till utmarksbebyggelsen. Det bör övervägas huruvida utmarksområdet, med de många torpindikationerna, bör fredas från maskindrivet skogsbruk med tunga maskiner och fläckberedning, för att i stället tillämpa plockhuggning.

Stensträngslandskapets fågator är intressanta eftersom de binder samman olika geografiska områden med varandra. De ligger många gånger lokaliserade till naturformationer (avsats, höjdrygg). Vid utvecklandet av utredningsområdet till en ny form av markanvändning kan det övervägas ifall dessa forntida leder kan integreras i dagens sätt att utnyttja landskapet i form av promenadvägar, cykelstråk osv.

2. Inledning

Bakgrund

Linköpings kommun arbetar med en strukturplan för området Distorp-Gärstad, norr om E4 och söder om Ekängen. Strukturplanen är ett förtydligande av den fördjupade översiktsplanen för Ekängen-Roxtuna/Distorp-Gärstad och ska klarlägga hur området kan disponeras. Området planeras för både icke störande verksamheter och för mer störande verksamheter som av logistiska eller säkerhetsmässiga skäl inte kan placeras centralt i staden. Syftet med strukturplanen är att redovisa en övergripande bebyggelse och gatustruktur för området som ska utgöra underlag vid kommande detaljplanering. Strukturen som föreslås ska baseras på intentionerna i den fördjupade översiktsplanen och vara lämplig med hänsyn till dagvattenavrinning, markförhållanden, kultur- och naturmiljövärden, omgivningspåverkan och landskapsbild. Strukturplanen ska vara övergripande och strukturell. För att kunna säkerställa genomförandefrågor och för att klargöra i vilken omfattning byggnation är möjlig behöver dock flera utredningar/underlag tas fram. Dessa hålls till övervägande del på en övergripande nivå, varför mer fördjupade utredningar kan komma att krävas i efterföljande detaljplanearbeten.

Uppdrag och syfte

KMV forum AB har fått i uppdrag av Linköpings kommun att ta fram kulturhistoriska underlag för nämnda område (figur 1). Upphandlingen genomfördes under våren 2001 och beslut togs 2021-06-04. Syftet med uppdraget är att skapa förståelse för strukturplaneområdets kulturmiljövärden och kvaliteter samt möjliggöra att mötet mellan det gamla och det nya sker på ett respektfullt sätt. I uppdraget ingår nödvändig arkivsökning för att säkerställa kvalitativt kunskapsunderlag. Utredningen förutsätter visst samarbete med fastighetsägare.

Beställningen omfattar:

Del 1: Utredning av bebyggelse och kulturlandskap. Inom planområdet ingår herrgårdsmiljön vid Distorp och

byarna Gärstad och Bärstad. Däremellan finns ett antal gamla torp och några modernare hus.

Del 2: Frivillig Arkeologisk utredning steg 1. Den ska komplettera sedan tidigare framtagen arkeologisk förstudie från 2010 och mer detaljerat avgränsa och förtydliga sammanhållna värdefulla fornlämningsmiljöer. Området är fornlämningsrikt, innehåller bytomter, ett antal utredningsobjekt och en stor mängd kulturhistoriska lämningar i form av torpplatser, stenmurar, äldre vägsträckningar mm.

Denna rapport utgör del 2, den arkeologiska delen.

Formellt beställs alla arkeologiska steg 1-utredningar av länsstyrelsen. Länsstyrelsen har 2021-06-21 avböjt ett samrådsmöte med KMV forum AB varför kommunen i stället har valt att beställa ett kunskapsunderlag som i det närmaste påminner om det som länsstyrelsen brukar beställa. Denna typ av underlag kan benämnas Frivillig arkeologisk utredning, etapp 1. En frivillig utredning kan hålla samma höga kvalitet som den av länsstyrelsen beställda. I föreliggande arbete sker inte några registreringar i Fornreg utan länsstyrelsens godkännande. Ett GIS-skikt kommer dock tas fram med nyfynd eller uppdateringar av kända arkeologiska objekt. I rapporten kopplas geometrierna till lämpliga Fornreg-texter.

Medverkande

Arbetet genomfördes av docent Hans Antonson som är arkeolog med lång inventeringsvana samt kulturgeograf med stor erfarenhet av att tolka historiska kartor och läsa landskap.

Rapportens upplägg

Rapporten följer till stor del en rapportstruktur som Länsstyrelsen i Östergötlands län använder vid olika arkeologiska utredningar, etapp 1. Men även Riksantikvarieämbetet styrdokument (2015).

Inledningsvis beskrivs metodik följt av utrednings-områdets läge natur- och kulturhistoriska förutsättningar, bland annat beskrivningar i tidigare utredningar och Kulturmiljölagen. Därefter följer en redogörelse av den kända kultur- och fornlämningsmiljön samt en redovisning av kulturmiljöindikationer i arkivmaterialen, exempelvis de historiska kartorna. Slutligen redovisas resultaten av fältarbetet och en bedömning av lämningarna, exempelvis kan det avse nyfynd av tidigare okända lämningar eller omregistreringar av tidigare kända lämningar. Rapporten avslutas med en känslighets- och tålighetsanalys vilket kommunen specifikt har beställt. En sådan ingår normalt inte i en Etapp 1-utredning utan brukar normalt vara del av länsstyrelsens egna slutsatser baserat på en Etapp 1-utredning.

Metodik

För att kunna genomföra en kulturhistorisk utredning krävs användandet av flera olika metoder. Inledningsvis studeras historiska skriftliga källor. Dessa utgörs av såväl tryckt litteratur som arkivalier. Den tryckta litteraturen i detta sammanhang är framför allt olika typer av sockenskildringar och hembygdslitteratur. Den arkivhandling som erfarenhetsmässigt har störst nytta för att förstå ett områdes historiska markanvändning är historiska kartor. De historiska kartorna utgörs av både småskaliga (översiktliga) kartor och storskaliga (detaljerade) kartor och de äldsta är från 1650-talet. Men det kan också handla om uppgifter i medeltida diplom (brev) och skattelängder från 1500-talet och senare.

Historiska kartor

Olika arkiv har utnyttjats, Rikets allmänna kartverks arkiv, Lantmäteristyrelsens arkiv och Lantmäterimyndighetenas arkiv, vilka alla finns vid Riksarkivet. Till detta kommer Stockholms universitetsbiblioteks kartsamlingar. Alla kartor finns digitalt tillgängliga vid Lantmäteriets, Riksarkivets och Stockholms universitetsbibliotek respektive webbsidor.

Metoden historiska kartöverlägg (Tollin, 1991) har använts, men här i digital form (ej rektifierade). Metoden är mycket enkel och snabb och genom att förflytta den skaligena semitransparenta kartan över en modern fastighetskarta går det att kompensera för skal- och vinkelfel. På det sättet har det varit möjligt att lokalisera platserna för en rad företeelser som de historiska kartorna har bidragit med.

Fotografier och bilder

Historiska fotografier i museernas gemensamma webbplats (<https://digitaltmuseum.se/>) resulterade inte i några användbara fotografier.

Litteraturstudie

Den tryckta litteraturen i detta sammanhang är framför allt

olika typer av arkeologiska rapporter, men även hembygdslitteratur som har skrivits under 1900- och 2000-talen. Litteraturen finns på olika webbsidor vid Kungliga biblioteket, men också via Projekt Runeberg.

Fornminnesinventering

Den forminnesinventering som vi är bekanta med idag benämns ofta förstagångsinventeringen, och pågick 1939–1977 inför utgivningen av den Ekonomiska kartan (Hyenstrand, 1978). En andra revidering av forminnesinventeringen, den så kallade andragångsinventeringen, pågick 1974–2002 (Jensen, 1997; Olsson, 2008a; Magnusson, 2010). Sedan 2002 bedrivs inte längre någon nationell forminnesinventering i Riksantikvarieämbetet regi. En annan form av forminnesinventering genomfördes av Riksantikvarieämbetet ihop med Skogsstyrelsen inom ramen för det arbetsmarknadspolitiska projektet Skog och historia (1995–2008) med start i Värmlands län (Riksantikvarieämbetet och Skogsstyrelsen, 2017). Östergötland är inventerat, men delar av materialet är ännu inte kvalitetsgranskat. Dock fungerar inventeringen som en indikation på platser värda att återbesöka.

Alla kända forn- och kulturlämningar finns i KMR (kulturminnesregistret) som administreras av Riksantikvarieämbetet vars publika version kallas Fornsök, och vars verktyg för att registrera nya lämningar för personer med behörighet kallas Fornreg. Sedan 2002 ansvarar länsstyrelserna för registrering av fornminnen och kulturhistoriska lämningar. För uppdrag som ligger utanför länsstyrelsernas ansvar som tillståndsmyndighet (Kulturmiljölagen) ansvarar konsulten för registrering i Fornreg. Konsulten måste emellertid ha behörighet att registrera i Fornreg. Riksantikvarieämbetet har tagit fram riktlinjer, digitala registreringsredskap och bedriver kursverksamhet för arkeologer i registrering av lämningar i det digitala kulturmiljöregistret Fornreg. Någon officiell utbildning i forminnesinventering saknas idag.

En kultur- och forminnesinventering bygger bland annat på erfarenhet av hur spår av olika mänskliga aktiviteter tar sig uttryck i landskapet. Det har aldrig varit ekonomiskt försvarbart att inventera varje kvadratmeter av ett landskap utan insatserna koncentreras till de platser där förutsättningarna för att finna spår är som störst. Det kan vara en viss höjdkurva i kombination med en viss jordart och väderstreck som har störst förutsättningar att hysa resterna av en yngre stenåldersboplats, ett impediment i åkermark i kombination med ett platsnamn och med ett visst avstånd från en by som har förutsättningar att hysa ett yngre järnåldersgravfält, eller ett vattendrag som kan hysa resterna av en skvaltkvarn. Till sin hjälp har alltså kultur- och forminnesinventeraren en rad hjälpmedel utöver sin erfarenhet av hur formerna ser ut, nämligen skriftliga berättelser i form av jordartskartor, historiska kartor, ortnamn, topografi, höjdkurvor, sockenböcker men också de närboendes egna iakttagelser och berättelser. Riksantikvarieämbetet har givit ut kompendier för forminnesinventering (Sellinge, 1969; Olsson, 2008a, 2008b) samt skriftserien Fornlämningar i Sverige (Gren, 1991; Johansen & Pettersson Jenssen, 1993; Norman, 1995) om hur olika lämningar ser ut. Det finns även en lämningstyplista utgiven av Riksantikvarieämbetet (2014).

En forn- och kulturminnesinventering görs bäst under tidig vår, före lövsprickningen, när fjolårsgräset har tryckts tätt mot marken av snön och innan ny vegetation har börjar spira. Det ger de bästa förutsättningarna för att kunna se spåren av tidigare mänskliga aktiviteter, som annars hade dolts av vegetation.

Figur 1. Utredningsområdet med röda rektanglar för detaljkartor över sedan tidigare kända fornlämningar och blå rektanglar för detaljkartor över nyfynd.

3. Läge och förutsättningar

Områdesbeskrivning och avgränsning

Utredningsområdet har en östvästlig riktning och omfattar hela eller delar av marken till de historiska byarna Bärstad, Gärstad, Näsby, Distorp, Karlstorp och Staby, samt en utjord kallad Eklund (figur 2).

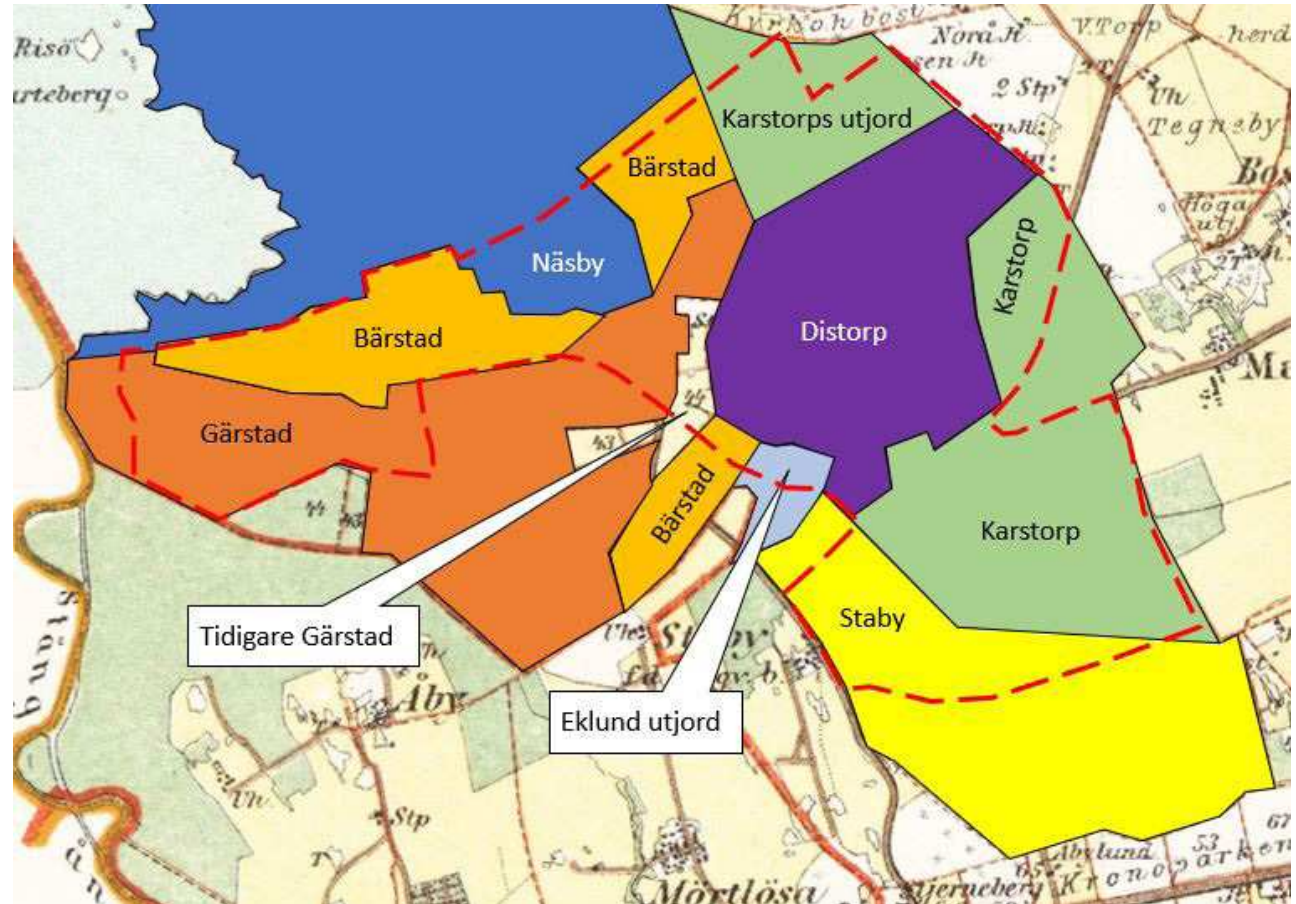
Utredningsområdet ligger i Linköpings kommun, Östergötlands län och hörde tidigare till Åkerbo härad. Idag hör utredningsområdet till Rystads socken, men hörde historiskt till Näsby socken, som slogs samman med Rystads socken vilket blev socknens nya namn.

Utredningsområdet befinner sig mellan 33 och 47 meter över havet och är en utpräglad fullåkersbygd med enstaka höjdryggar (vanligen N-S). Höjdryggarna utgör ofta platsen för dagens bebyggelse, alternativt betesmarker eller är beväxta med skog (vanligen granplanteringar). I väster rinner Stångån ut i sjön Roxen och längst i söder tar motorväg E4 vid.

Söder om utredningsområdet ligger ett industrilandskap med stora vattenfyllda lertag till Leca-bolaget. Bolaget är idag nedlagt.

Bebyggelsen utgörs av dels säterier (Distorp samt Staby. Näsbytorps bebyggelse ligger utanför utredningsområdet), dels lantbruk (Gärstad och Bärstad. Karlstorp och Tinnertorp blev avhysta i historisk tid), ofta med större mangårdsbyggnader, många i ljusa färger, med tillhörande små och stora rödmålade ekonomibygnader av trä. Utöver gårdsbebyggelsen finns en rad mindre torpställen, de flesta kraftigt ombyggda. Förtätning av villor förekommer, då ofta i anslutning till äldre bebyggelse.

De tidigare betesmarkerna är idag svagt hävdade där gräset inte sällan är midjehögt och där träd och buskar breder ut sig. Små besättningar av får, ungnöt och häst betar markerna. Många tidigare betesmarker ingår inte längre i betesfällorna.

Figur 2. Äldre byterritorier enligt den tryckta Häradsekonomiska kartan, kartlagd 1869–1870 (Akt Åkerbo och Bankekind härad, norra delen). Röd streckad linje markerar utredningsområdet.

Det gäller framför allt många av de mindre långsträckta impedimenten där exempelvis flera gravfält ligger. Åkerkanterna är inte röjda på många år och trädens grenar samt en tät slyväxtlighet tar sakt och sakt över kantdiket. Det får som följd att åkrarna blir mindre eftersom insåningen av spannmål ofta börjar flera meter från kantdiket.

Fältarbetet

Fältarbetet genomfördes i början av juli då vegetationen var som högst. Höjden på gräset var minst 1 meter och i flera fall så hög att den hade lagt sig ner som en tät matta över marken. Detta gäller även flera av betesmarkerna. Flera skogsområden med historiska uppgifter om exempelvis torp hade avverkats några år innan med träd, ris och grenar som täckte markerna. Slyväxtligheten på odlingsrösen och små impediment samt åkerkanter var mycket tät, se exempelvis figur 3. Kraftiga regnskurar föll under två av tre dagar.

Det kan konstateras att förutsättningarna inte var optimala för att kunna påträffa nya lämningar eller omregistrera gamla. Det är ett rimligt antagande att flera lämningar av tidigare mänskliga aktiviteter doldes av den ymniga växtligheten. Beställaren har emellertid önskat att utredningsområdet inventeras så fort som möjligt. Därför bör en kompletterande inventering genomföras under tidig vår inom fem utpekade områden där potentialen för nya fynd är större (figur 4). Inom några av dessa områden har nyfynd, trots en ymnig vegetation, påträffats.

Figur 3. Gravfält L2011:8717 med för årstiden normal växtlighet på mark som inte längre betas. Fotograferad mot sydväst.

Figur 4. Karta över fem områden där en kompletterande kultur- och forminnesinventering bör genomföras under tidig vår. De tre större områdena är svagt hävdade betesmarker, det minsta området i mitten är ett skogsavverkat område. Området längst i väster består av tidigare betade åkerimpediment. blå rektanglar för detaljkartor över nyfynd.

Tidigare kunskapsunderlag och ställningstaganden

Utredningsområdet förefaller ha andragångsinventerats 1979 eller 1980 (inventeringsböckerna är odaterade, men materialet granskades 1980). Därefter har flera registreringar genomförts bl.a. 1997, 2002, 2010 (arkeologiska utgrävningar) och 2016 (specialinventering av hållristningar).

Det svenska landskapet har karaktäriserats ett flertal gånger av främst kulturgeografer. I en av de senare (Antonson, 2006, s. 46–49) hör landskapet i Linköping till område 7 Slätten, och karaktäriseras som:

”En centralbygd som helt ligger under högsta kustlinjen. Regionen utgörs av en stor slättbygd från öster till väster. Den avgränsas av en kraftig förkastning i norr, bergkullar i söder och av horsten Omberg i väster. Stora sammanhängande åkerområden för spannmålsproduktion dominerar helt landskapsbilden. Gårdarnas åkerarealer är stora, ägogränserna är raka och diken saknas i princip helt. I de östra delarna (Vikbolandet) utgörs bebyggelsen av ensamliggande gårdar eller små grupper av gårdar som ligger lokaliserad på eller i anslutning till mindre kullar och berg. Orsaken är att laga skifte splittrade byarna genom utglesning och utflyttning. På kullarna växer framför allt lövträd, men igenväxningsvegetation i form av buskar av nypon och en breder ut sig allt mer. I de västra delarna är fullåkerbygden mer utbredd och där ligger gårdarna utspridda en och en på åkermarken. Det är framför allt vid bebyggelsen det finns träd och buskar. Genom området går Motala ström och Göta kanal som förbinder flera av de stora sjöarna. Utmed kusten vid Bråviken och Göta kanal ligger flera mycket stora gods med parker, alléer och slott. Runt dessa ligger många små torp som används för både permanent- och fritidsboende. Regionen har två större städer (Norrköping och Linköping), flera mindre städer (exempelvis Motala och Mjölby) och många samhällen som utgör sovstäder till storstäderna. I de västra delarna finns många historiska spår med koppling till kyrka och stat, Sverkerska-

pellet, Alvastra kloster, Vadstena kloster, Bjälboättens palats, Vadstena slott m.fl.”

Delar av utredningsområdet är utpekade i Länsstyrelsens regionala natur- och kulturminnesvårdsprogram (Elfström, 1983). Kulturmiljön beskrivs enligt följande:

”K25 Gärstad - Näsby m fl Rystad sn. Småbruten flack moränrygg med omväxlande åker och hagmarker. Området karaktäriseras av en sentida torpbebyggelse av utmarkskaraktär, ursprungligen på ofri grund. Inom detta är tre gravfält och spridda enstaka stensättningar samt rester av ett sannolikt omfattande stensträngssystem belägna. Gravfälten är genomgående av äldre järnålderns karaktär, bestående av runda och kvadratiska stensättningar. Stensträngsresterna anknyter på ett intressant sätt delvis till den nuvarande ägoindelningen”.

Naturmiljön beskrivs på följande sätt:

”III N39 Gärstad 8F SO/4g. Cirka 1,3 km västnordväst om Gärstad och väster om flygfältet ligger ett gravfält med stäppängsflora. Floran är mest framträdande på högarnas sydsidor. Där växer rikligt med backsippa. Till floran hör också fältsippa, färgmora, fältmalört, flentimotej, backklöver och småfingerört. Uppslag av ek, ask och oxel förekommer rikligt inom torrängen. Stäppängen, med dess rika flora, utgör en värdefull och skyddsvärd naturmiljö. Naturvärdena kommer att bestå om torrängen även i framtiden hålls öppen och om området undantas från ingrepp som t ex bebyggelse, barrträdplantering och schaktning”.

I kommunens översiktsplan från 2010 hör hela utredningsområdet till delen Linköpings stad (Linköpings kommun, 2010). Det finns ett kulturhistoriskt underlag framtaget som inte omfattar utredningsområdet (Elfström, 2009). Av Översiktsplanens del 2a framgår att (se figur 5):

”V11 Norr om Gärstad, östra delen Norr om E4 föreslås ett nytt industriområde norr om Gärstad vid Distorp. Detta område är lämpligt för logistikföretag och för företag som miljömässigt kan påverka sina omgivningar i form av t ex buller eller luftemissioner, eller som har stora upplagsbehov. Eventuellt kan området järnvägsanslutas om ett godsspår byggs utanför staden. Områdets omfattning och avgränsning är schematiskt redovisat på plankartan. Den exakta omfattningen och avgränsningen kommer att studeras i samband med det pågående arbetet (december 2009) med en fördjupad översiktsplan för området Gärstad-Distorp-Ekängen-Roxtuna.

V12 Norr om Gärstad, västra delen Området lämpar sig för företag som miljömässigt kan påverka sina omgivningar i form av t ex buller eller luftemissioner, eller som har stora upplagsbehov. Omlokalisering av kommunaltekniska anläggningar till detta område kan bli aktuellt. Eventuellt kan området järnvägsanslutas om ett godsspår byggs utanför staden. Områdets omfattning och avgränsning är schematiskt redovisat på plankartan. Den exakta omfattningen och avgränsningen kommer att studeras i samband med det pågående arbetet (december 2009) med en fördjupad översiktsplan för Gärstad-Distorp-Ekängen-Roxtuna” (Linköpings kommun, 2010, s. 57).

I den del av Översiktsplanen från 2010 som rör staden finns ett kulturhistoriskt underlag (Elfström, 2009). Dock ingår inte utredningsområdet i denna kulturmiljöutredning.

Del 2b är ett tillägg till stadens Översiktsplan (Linköpings kommun, 2016) som inte omfattar utredningsområdet.

Kommunen har tagit fram en fördjupad Översiktsplan (Linköpings kommun, 2012) för Gärstad-Distorp-Ekängen-Roxtuna (figur 6–7).

Av den Fördjupade Översiktsplanen framgår att:

”Planområdet är rikt på lämningar från de flesta tidsepoker. Det finns lämningar från sten-, brons- och järnåldern, medeltiden samt senare tiders torplämningar och agrara lämningar. Det finns även kulturhistoriskt värdefulla byggnader i det befintliga Ekängen samt gårdar i andra delar av planområdet”. Vidare, vad gäller fornlämningar framgår att:

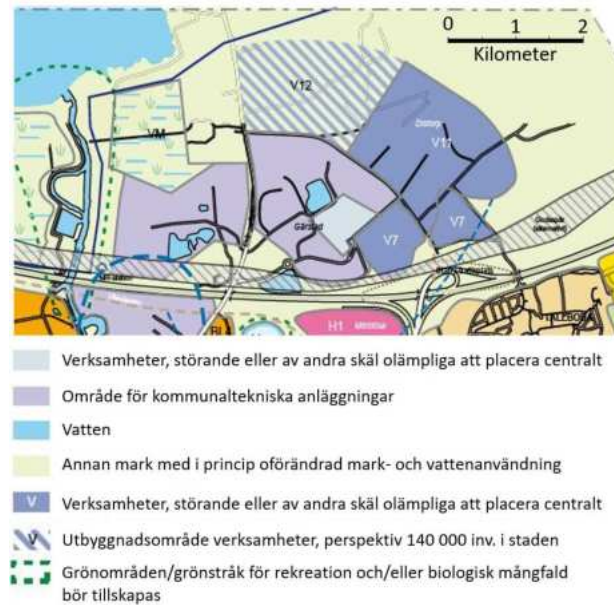
”I samband med den fortsatta planeringen för bostäder och verksamheter mm. inom planområdet ska enligt Kulturminneslagen både kända och okända fornlämningar beaktas. Arkeologiska utredningar etapp 1 måste utföras för att klarlägga omfattningen och värdet av fornlämningarna. Ytterligare utredningar (sökschaktgrävning, d v s arkeologisk utredning etapp 2) kommer att behöva utföras för vissa delar av planområdet. Om fullständig arkeologisk utgrävning krävs kan avgöras när etapp 1- och etapp 2-utredningarna har genomförts” (Linköpings kommun, 2012, s. 32).

I avsnittet ”Förordnanden, riksintressen och miljö kvalitetsnormer” (Linköpings kommun, 2012, s. 75–78) saknas kulturmiljö, dock ingår friluftsliv, naturvård och miljö kvalitetsnormer.

Som underlag till den fördjupade översiktsplanen finns en arkeologisk förstudie (Feldt & Lundberg 2010).

I den arkeologiska förstudien skriver författarna att:

”Förstudieområdet är beläget i ett mycket fornlämningsrikt område vid Roxen. Stora delar av området har tidigare hört till Näsby säteri och Tuna kungsgård. Höjden över havet varierar mellan 30 och 50 m. Stora delar utgörs av den öppna åkermarken vilket även sannolikt innebär en hög grad av bortodlade fornlämningar. Jordarten utgörs huvudsakligen av omväxlande lera och morän med mindre omfattande inslag av berg, mossjord, svämsediment och sand (SGU). Inom området har läm-

Figur 5. Detalj ur karta över mark- och vattenanvändning i Linköpings översiktsplan. Ur Linköpings kommun (2010).

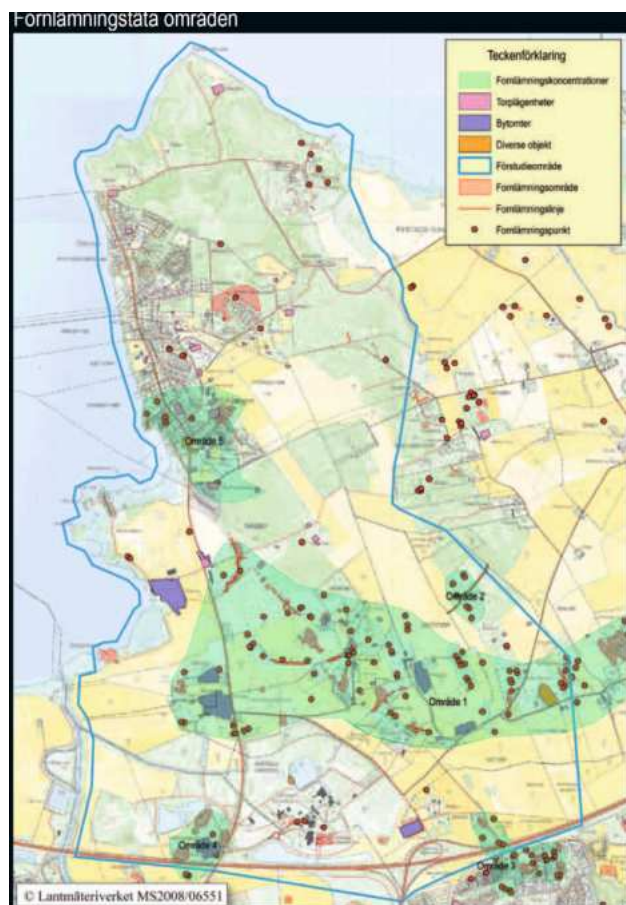
ningar från de flesta tidsepoker påträffats [...]. Här finns fynd och boplatzlämningar från stenåldern; boplatser, gravar och hällristningar från bronsåldern; gravar och gravfält, boplatser och stensträngar från järnåldern; by-/gårdstomter, fossila åkrar och lämningar efter kyrka och kyrkogård från medeltiden samt senare tiders torplämningar och agrara lämningar. Ett stort antal utredningar och undersökningar har dessutom genomförts i samband med utbyggnad av Ekängen, Mörtlösa, Tallboda och Gärsstad” (Feldt & Lundberg 2010).

Genom historiska kartor har författarna identifierat en rad olika fornlämningar, men inte varit ute i fält och granskat dessa. Det kan dock konstateras att alla kartor inte har genomförts

och att betydligt fler forn- och kulturlämningar har påträffats i föreliggande utredning, samt att det genom metoden historiska kartöverlägg (Tollin, 1991) på ett säkrare sätt har kunnat ringa in platsen för dessa (se nästa avsnitt).

Figur 6. Det område som den Fördjupade Översiktsplanen från 2012 omfattar. Ur Linköpings kommun (2012).

Figur 7. Dokumenterade kulturhistoriska företeelser i den fördjupade Översiktsplanen (Linköpings kommun, 2012, s. 18).

Lagskydd

För att något kan klassas som en forn lämning måste tre äldre krav, samt ett relativt nytt fjärde krav om ålder, uppfyllas enligt kulturmiljölagen (SFS, 1988, 2 Kap. 1§ & 1a§). Nämligen att vara:

- lämningar efter människors verksamhet under forna tider,
- som har tillkommit genom äldre tiders bruk,
- som är varaktigt övergivna, och
- som har tillkommit före 1850.

Lämningar som uppfyller de första tre kraven men som är tillkomna under och efter år 1850 kallas övrig kulturhistorisk lämning (ÖKL).

I uppdraget ingår även att inventera stenmurar (dock inte odlingsrösen och stentippar). Stenmurar och odlingsrösen i jordbruksmark, skyddas av Miljöbalkens (SFS, 1998, 7 Kap. 11§.) bestämmelse om biotopskydd. Detta specificeras i Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS, 2006, 5§) och finns förtydligat av Miljösamverkan Sverige (2010).

Tideräkning

Historien indelas i olika tidsperioder med olika namn. Tidsperioderna anges nedan som hjälp för personer utanför den arkeologiska professionen.

Perioderna är inte exakta då olika forskare tycker olika utifrån nya forskningsresultat som ständigt förändras. Men i grova drag råder konsensus.

Stenålder

Paleolitikum (ca 13 000 f.Kr.–10 000 f.Kr.)

Mesolitikum (10 000 f.Kr.–4000 f.Kr.)

Neolitikum (4000 f.Kr.–1700 f.Kr.)

Bronsålder (1700 f.Kr.–500 f.Kr.)

Äldre järnålder

Föromersk järnålder (500 f.Kr.–Kr.f.)

Romersk järnålder (Kr.f.–375 e.Kr.)

Yngre järnålder

Folkvandringstiden (375 e.Kr.–550 e.Kr.)

Vendeltiden (550 e.Kr.–793 e.Kr.)

Vikingatiden (793 e.Kr.–1103 e.Kr.)

Medeltid (1050–1520 e.Kr.)

Tidigmodern tid (1520–1789 e.Kr.)

Det långa 1800-talet (1789–1914 e.Kr.)

Figur 8. Vy från Gärstad by åt väster. Ett typiskt fullåkerslandskap med spannmålsodlingar (vete). I fjärran syns den trädriddå som kantar Stångån. Landskapspanoramamat bryts av små impediment med kala berghällpartier, stenmurar och stentippar. I mitten av bilden syns svagt en stenmur (Reg. 8) sticka upp bakom säden.

4. Utredningsresultat

Bebyggelsenamn

Inom området finns tre olika namntyper som indikerar förhistorisk och medeltida bebyggelse, dessa är namn med efterlederna -sta, -by och -torp. Följande namnbetydelser är hämtade från Svenskt ortnamnslexikon (Wahlberg, 2003). De tidigaste ortnamnsbeläggen har hämtats från ISOF.

Bärstad och Gestad är namn som slutar på -sta. I Östergötland är namn med denna efterled förhistoriska med betydelsen plats och ställe, vilket är en vanlig efterled på gårdsbebyggelse. Både Gärstad och Bärstad har såväl förhistoriska gravfält som enstaka gravar inom sina byterritorier. Men av de två är det bara Bärstad som har högar (L2011:8717 och L2011:9019), en gravtyp från yngre järnålder, den tidsperiod dit namnet brukar föras. De flesta av Bärstads gravar är övertorvade stensättningar vilka även kan vara från den yngre järnåldern. En annan möjlig förklaring till efterleden är att namnet härstammar från en båtplats (landningsplats, brygga), men frånvaron av kust och sjö utesluter alltså denna tolkning.

Bärstad nämns första gången i de skriftliga källorna 1357 som "Bærastada i Næsbo socken". Gärstad nämns första gången år 1319 som "de giristadhum".

Bynamn, dvs. namn med efterleden -by såsom i Staby och Näsby är vanligt förekommande i Östergötland. Ändelsen -by kommer av verbet att bo, samt att ställa i ordning och bereda, dvs. ett markområde med genomförda anläggningar såsom hus, odling, röjning osv. Namnen började etableras redan under romersk järnålder, även om de brukar dateras till folkvandringstid. På markerna till Staby säteri (tidigare Östra Staby) finns ett gravfält med högar och stensättningar (L2011:8500) som brukar dateras till yngre Järnålder. På markerna till Västra Staby (ej inom utredningsområdet) finns också ett sådant gravfält (L2011:9112). Näsby, som nästan helt ligger utanför utredningsområdet, saknar denna typ av yngre gravfält.

Näsby omnämns i källorna första gången år 1273 som "in nesby" och Staby 1354 som "in Stafby".

Nästa ortnamnsgrupp är namn som slutar på -torp såsom i Distorp, Karstorp och Tinnerstorp. Inom samma ortnamnsgrupp finns namn som slutar på -arp, -orp och -rup. Det finns två former av torp-namn, där den ena avser byar och gårdar och den andra avser bebyggelse på ofri grund. Torp har sitt ursprung i tyskans Dorf (dvs. by). Namnet har spridit sig norrut från Tyskland via Danmark till Sverige. Ursprungsbetydelsen är hägnad, dvs. ett inhägnat område för kreatursdrift. Men betydelsen kom att ändras till betesmark och slutligen till nybygge på betesmark.

Torpnamnen är äldst i Skåne och Västergötland, där några kan dateras till Vikingatid. Men den vanligaste dateringen är Medeltid. Det kan konstateras att några yngre järnåldersgravfält inte finns i de tre nämnda byarna. Däremot finns många äldre järnåldersgravfält med stensättningar och resta stenar samt många ensamliggande stensättningar. Utöver det finns många stensträngar. Inom området verkar således den medeltida dateringen av ortnamnen stämma mycket bra.

Distorp omnämns i källorna första gången år 1364 som "j disarporpe", Karstorp 1385 som "i Karathorp" och Tinnerstorp år 1446 som "I tinnelstorp".

I olika kamerala källor (äldsta jordeböckerna, inklusive den Geometriska jordeboken) kan bebyggelse utan att namnet innehåller ändelsen -torp benämnas som torp. Det betyder dock inte att det var ett obesuttet torp (den andra torp-formen) utan betecknar en liten gård, mindre än ett halvt mantal. Den andra formen av torp återfinns i de historiska kartorna, framför allt från 1600-talet slut vartefter de tilltar i antal. Som framgår nedan finns ett stort antal platser med obesuttet bebyggelse där de flesta markeras som torp, några som backstugor och där några saknar beteckning. De är alla

lokaliserade till byarnas utmarker.

Forn- och kulturlämningsmiljö

Området är mycket fornlämningstätt. Inte mindre än 106 registreringar är tidigare genomförda inom utredningsområdet. Av naturliga skäl är fornlämningarna koncentrerade till höjdryggarna där de inte har blivit bortodlade. Det finns fynd från bronsålder till medeltid. De redan kända utgörs framför allt av:

- hållristningar (ristningar och skålgropar) från bronsålder,
- boplatser från äldre järnålder påträffade vid arkeologiska utgrävningar,
- gravfält från äldre järnålder, framför allt runda och kvadriska stensättningar och enstaka resta stenar,
- stensträngar (en raserad stengärdesgård) från äldre järnålder,
- Gravfält från yngre järnålder, framför allt övertorvade runda stensättningar, högliknande stensättningar och högar,
- medeltida bytomter.

Redan kända lämningar redovisas i Bilaga 1, och översiktligt i figurerna 9–12.

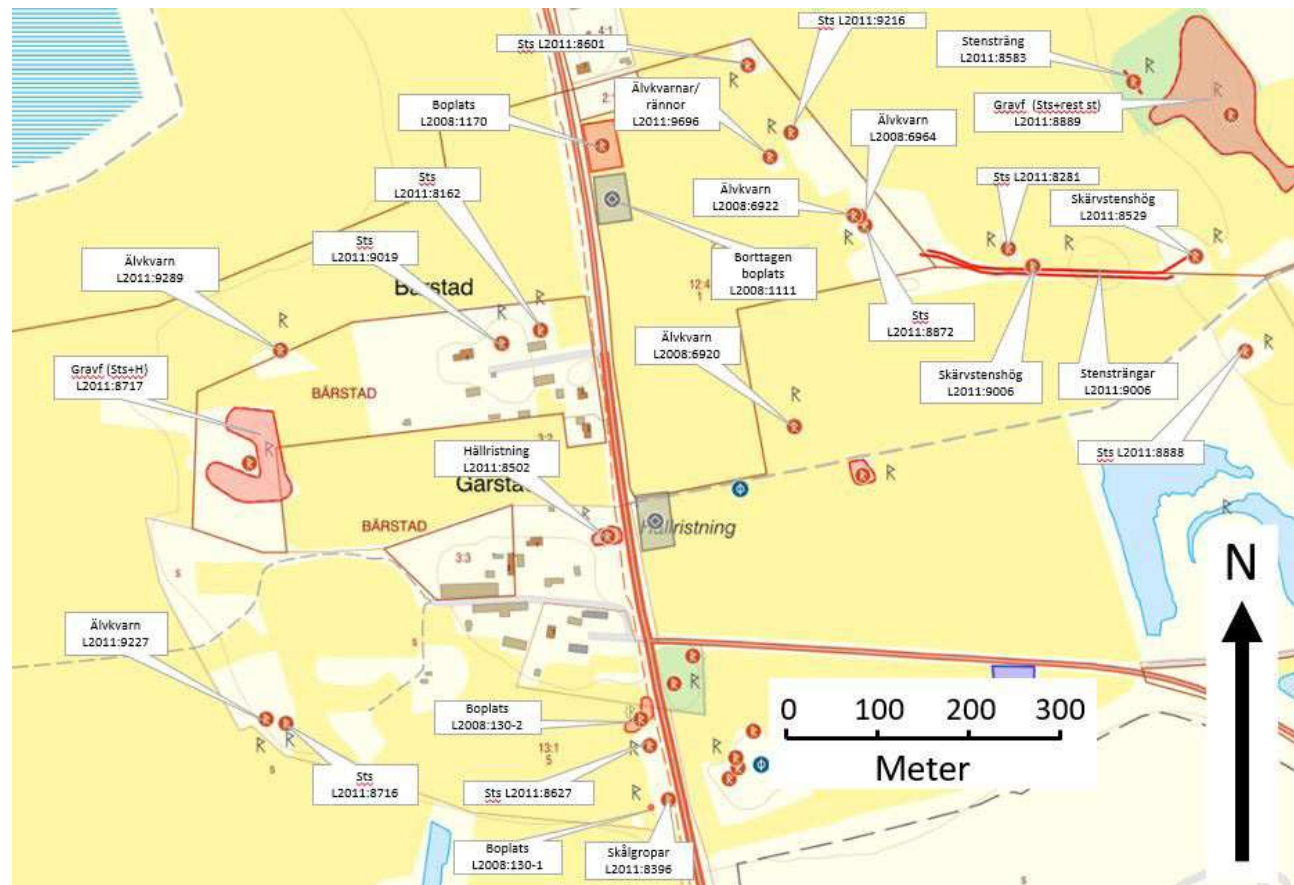
Till dessa kan 62 nya fynd läggas som har påträffats inom ramen för detta uppdrag:

- dels i form av kompletteringar av redan kända lämningar (extra grav intill en redan känd grav, förlängning av en stensträng),

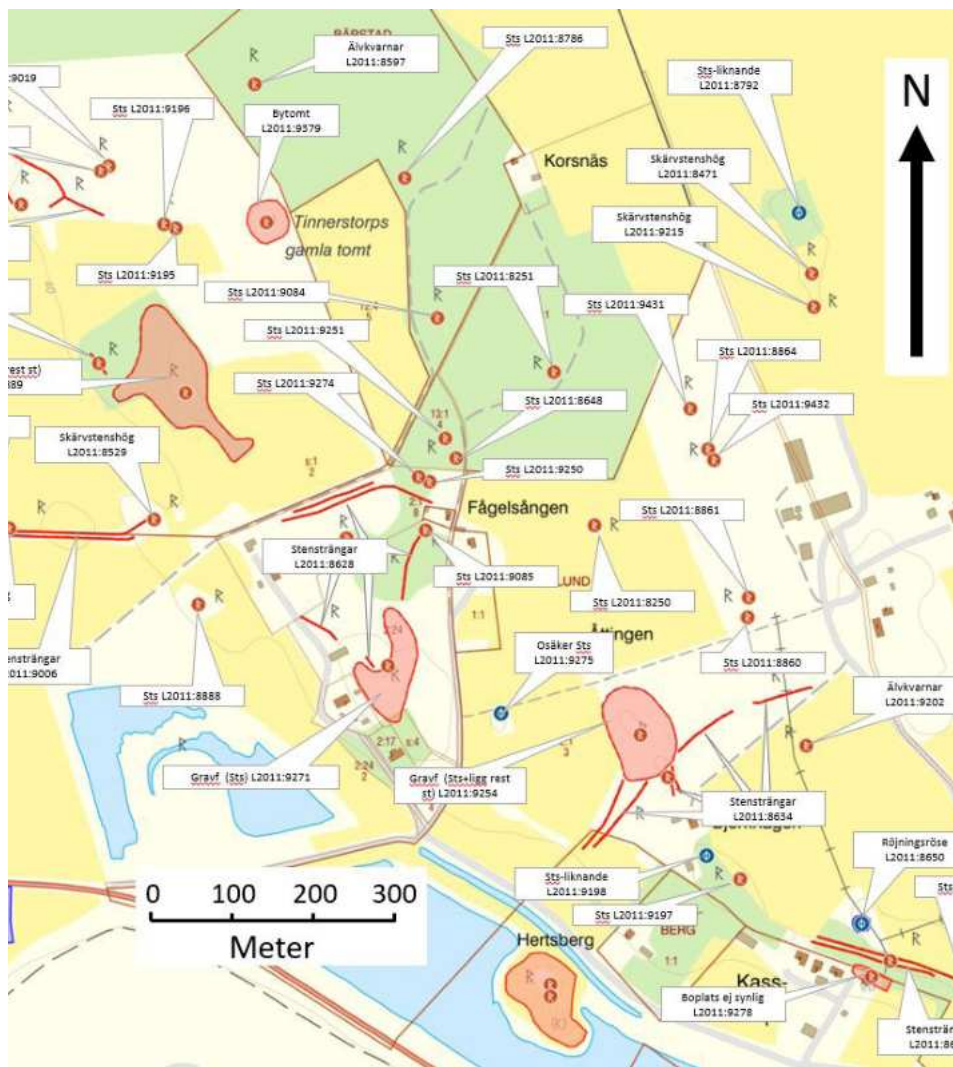
- dels i form av nyfunna lämningar (stensträngar, förhistoriska gravar, skärvtenshög, skålgropar, grunder av, samt uppgifter om, torp/backstugor från 1600-, 1700- och 1800-talen, dikesstrukturer (åkertegar) från sannolikt 1700-tal och definitivt tidigt 1800-tal, karpdamm, källor, samt uppgifter om medeltida bytomter).

Dessa beskrivs detaljerat i kapitlet *Fältinventering med antikvarisk bedömning* och redovisas även i Bilaga 2.

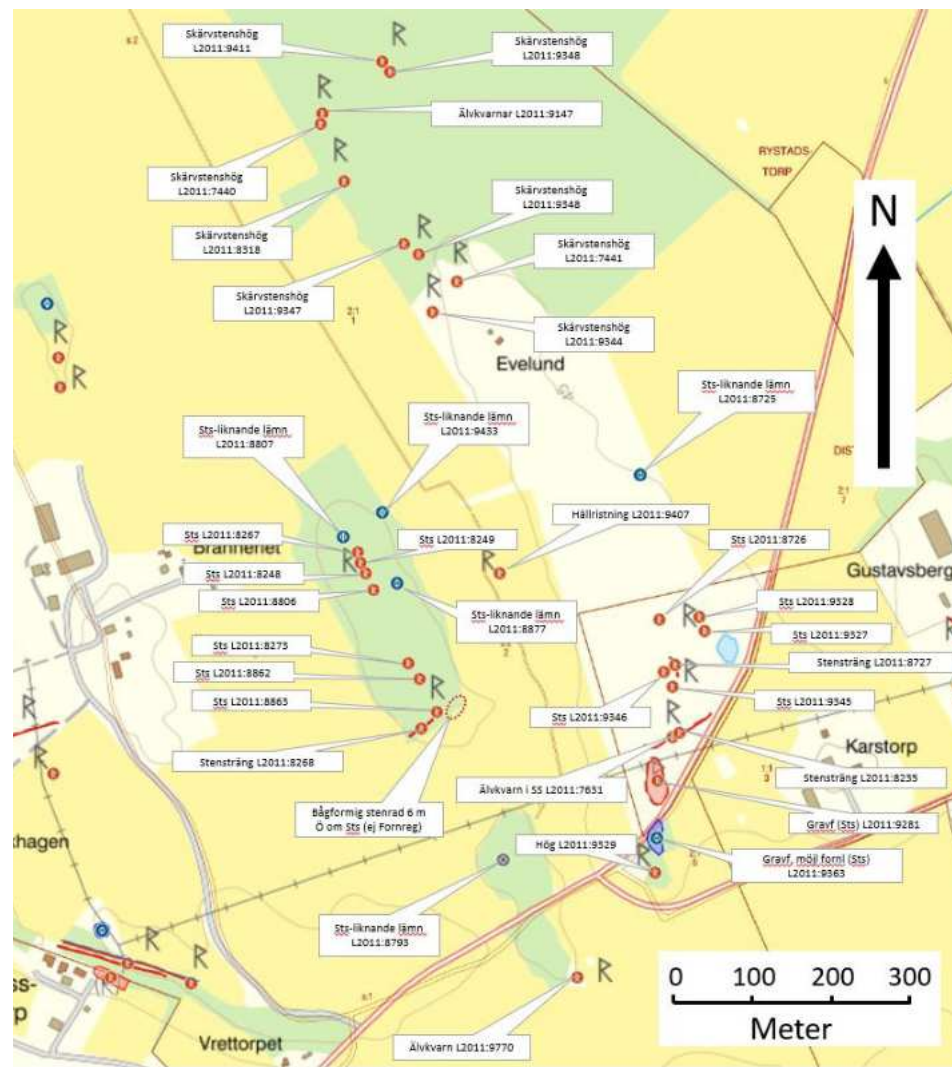
Potentiella fornlämningar är dagens bytomter. Dessa finns inte redovisade i Forssök eftersom de är bebodda, dvs. de är inte varaktigt övergivna enligt skrivningarna i Kulturmiljölagen. Med tanke på bebyggelsenamnens höga ålder och sambandet med de intilliggande förhistoriska gravarna, torde bytomterna bli fornlämningar om bebyggelsen avhyses. Dvs. då är de inte bara tillkomna före år 1850 utan är också varaktigt övergivna. De har inte redovisats i Bilaga 2.

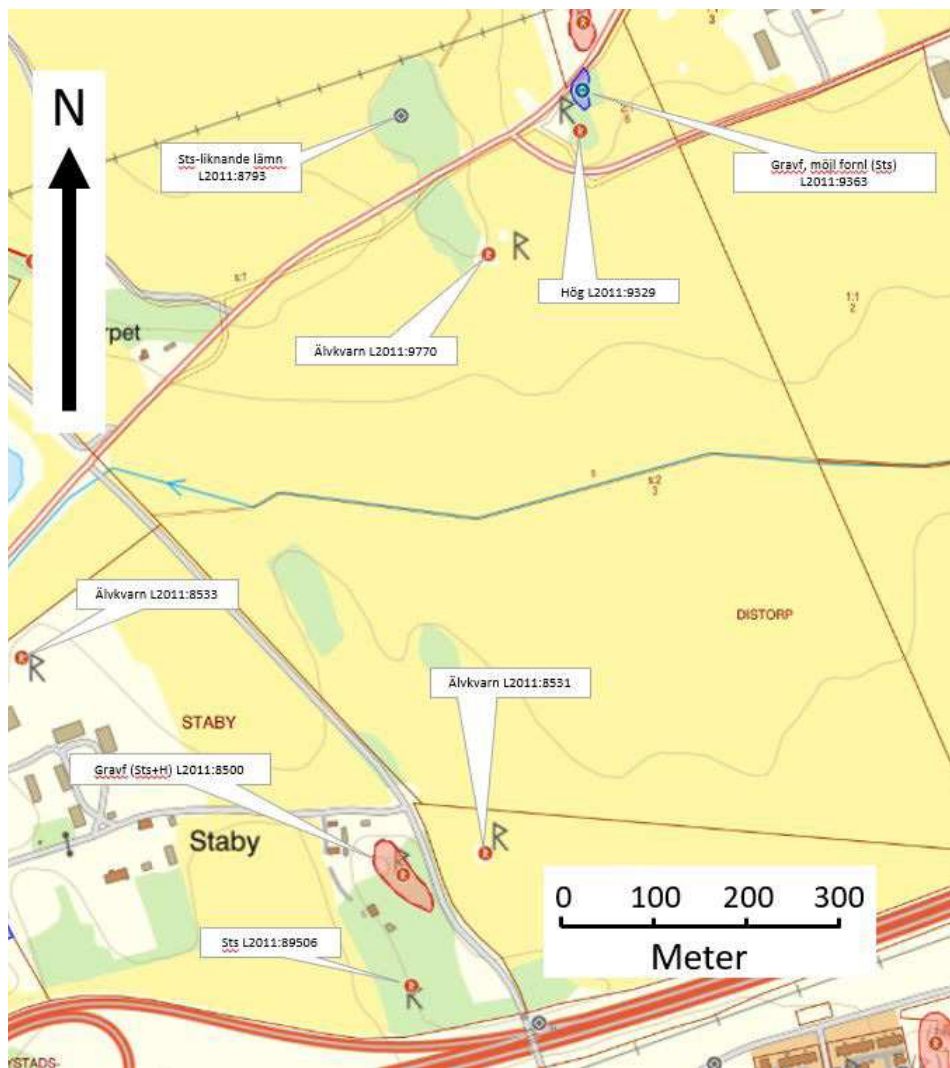
Figur 9. Utdrag ur KMR (Forssök) över utredningsområdets västra del med korttexter om fornlämningstyp. Fornlämningsnummer återkommer i Bilaga 1. ©Lantmäteriet SWEREF 99 TM.

Figur 10. Utdrag ur KMR (Fornsök) över utredningsområdets mellersta del med korttexter om fornlämnings-
typ. Fornlämningsnummer återkommer i Bilaga 1. ©Lantmäteriet SWEREF 99 TM.

Figur 10. Utdrag ur KMR (Fornsök) över utredningsområdets mellersta del med korttexter om fornlämnings-
typ. Fornlämningsnummer återkommer i Bilaga 1. ©Lantmäteriet SWEREF 99 TM.

Figur 12. Utdrag ur KMR (Fornsök) över utredningsområdets södra del med korttexter om fornlämningstyp. Fornlämningsnummer återkommer i Bilaga 1. ©Lantmäteriet SWEREF 99 TM.

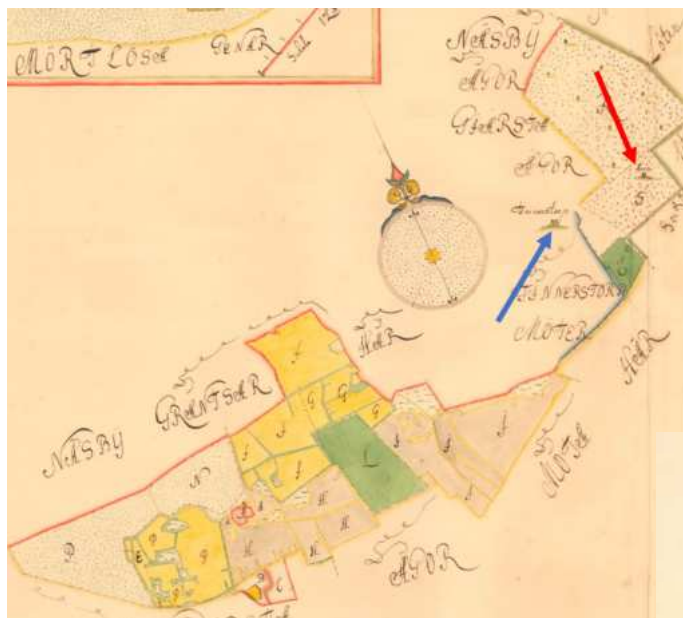
Historiska karor

Följande genomgång av de historiska kartorna sker byvis. Figur 25 visar en översikt av samtliga fynd av företeelser som var potentiellt intressanta att besöka i fält. Enklare historiska kartöverlägg (ej rektifierade) har genomförts för samtliga historiska kartor, varav några presenteras nedan.

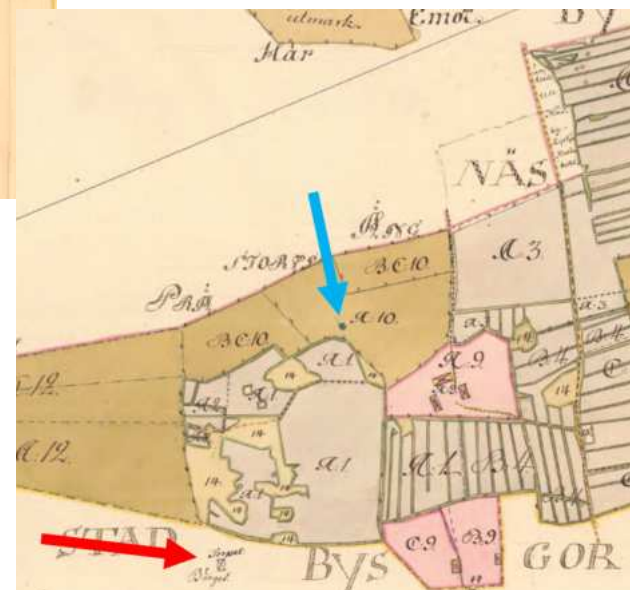
Bärstad

I Bärstad finns en Geometrisk avmätning från 1710 (Akt D86-6:1). Bärsta bestod då av ett helt och två halva kronohemman. På kartan (figur 13) finns tre tomter utritade. I norr en för Bärstad och i söder två för Gärstad. Åkermarken låg i två gårdar, det norra och det södra. Utanför bygränsen finns Tinnerstorps gårdstomt utritad. På utmarken, som inte hänger samman med inägorna utan ligger som ett urfjäll omgiven av andra byars mark, finns ett torp markerat. Torpet är inritat ca 50 meter väster om dagens Korsnäs. Det kan vara samma torp, men mer sannolikt är att det utgör ett annat torp eftersom lantmätaren har varit noggrann att kartera övriga geometrier, såsom gränser, på ett korrekt sätt.

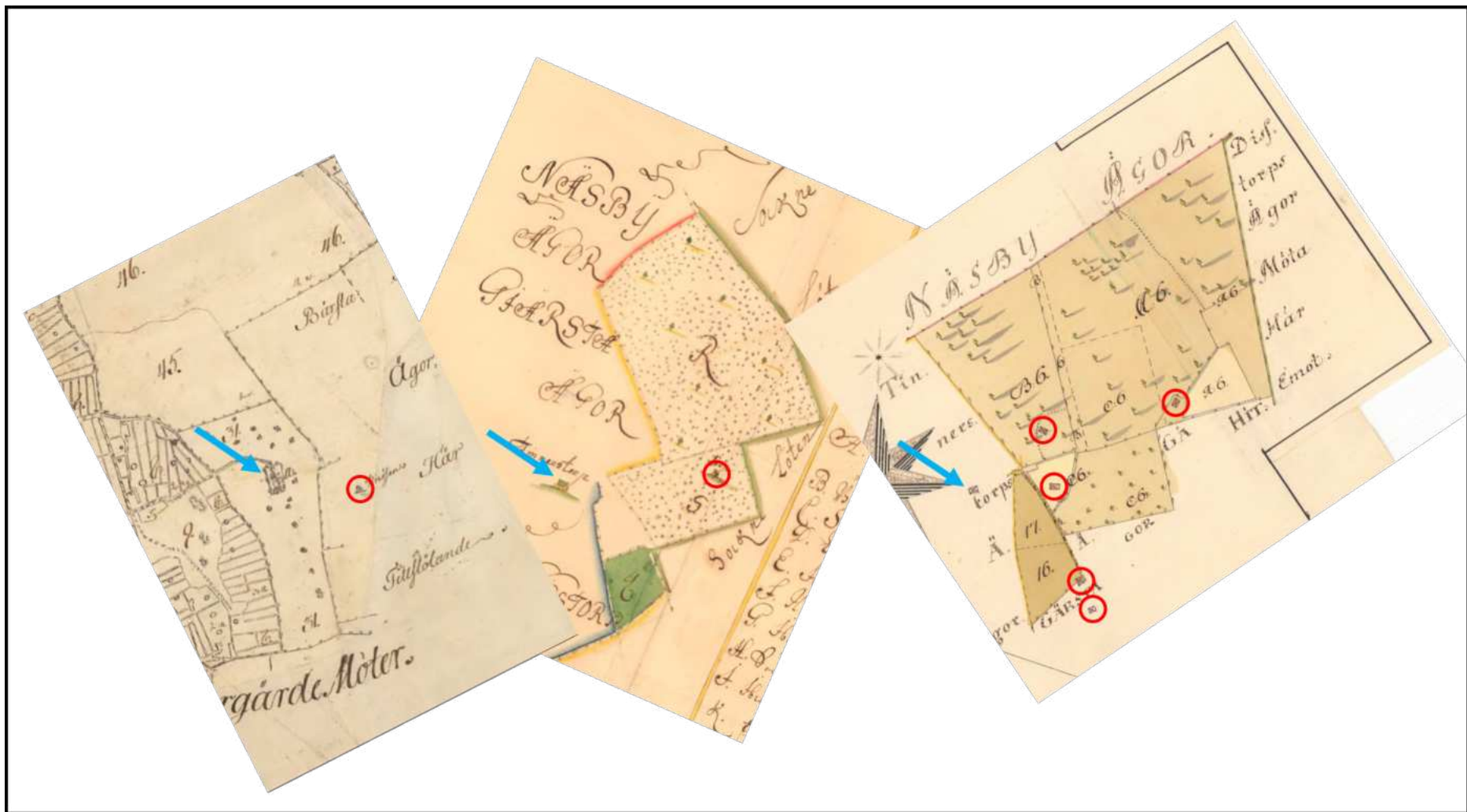
Nästa karta är från Storskiftesförrättningen 1776 (Akt D86-6:2). Bärstad bestod fortfarande bara av en gård (tomt A) och Gärstad har fortfarande två gårdar (tomterna B-C). På kartan (figur 14) är tomterna rosafärgade där den norra är Bärstad och de två södra Gärstad. Åkermarken var fördelad på två gårdar och av alla diken syns tydligt att den tidigare var indelad i långsmala tegar. Söder om bygränsen, på Gärstad bys ägor, finns torpet Berget utritat.

Figur 13. Bärstad 1710 (Akt D86-6:1). Röd pil visar ett torp och blå pil gården Tinnerstorps tomt.

Figur 14. Centrala delarna av Bärstad 1776 (Akt D86-6:2). På marken till Gärstad är torpet Berget (röd pil). I norr finns en källa (blå pil).

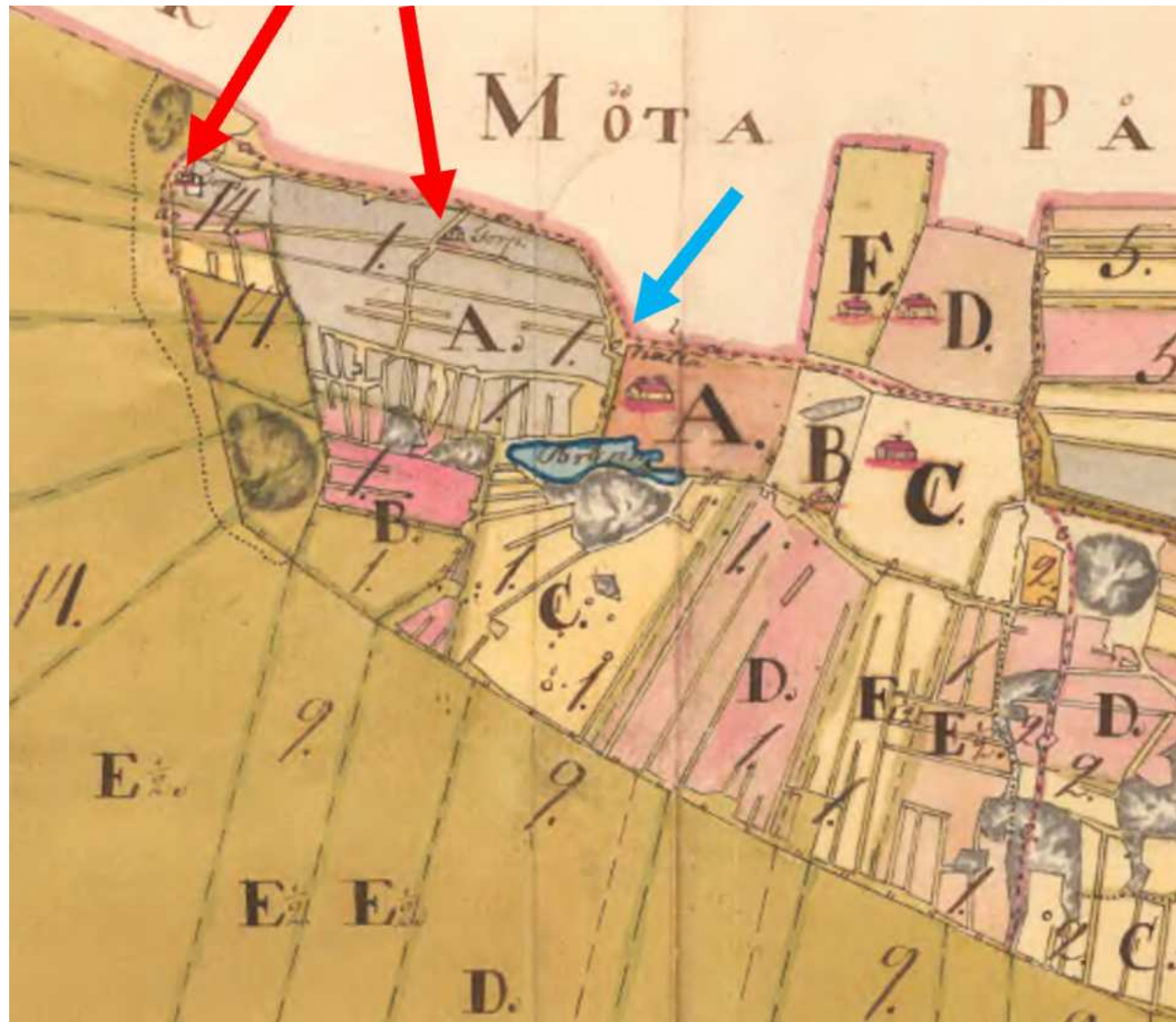

Figur 16. Tre kartor som visar hela eller delar av samma utmark. Till vänster 1807 (Akt 05-rys-55), mitten 1710 (Akt D86-6:1) och till höger 1776 (Akt D86-6:2). Kartorna har någorlunda samma skala och väderstreck men är orektifierade (vinkelfel förekommer). Tinnerstorp har markerats med blå pil. Torp med röda cirklar. Torpet på 1710 års karta återfinns inte på de övriga två kartorna, men torpet på 1807 års karta (Knösen) fanns redan 1776.

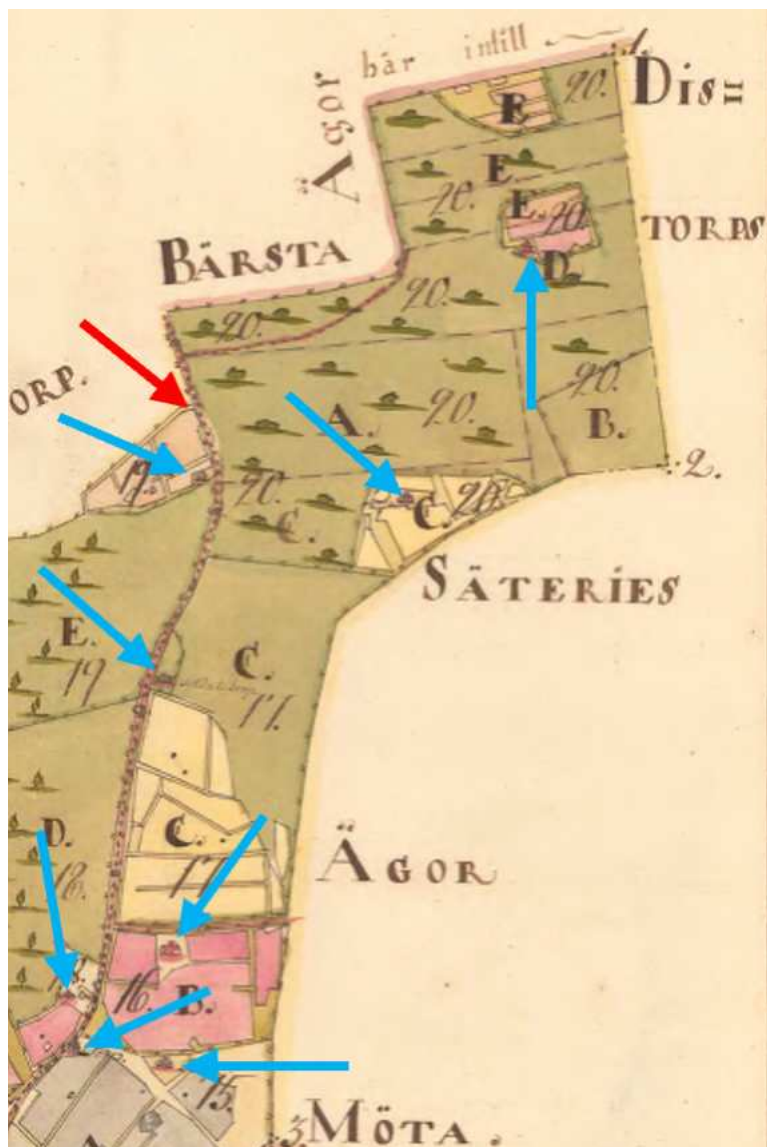
Gärstad

Den äldsta kartan över Gärstad tillkom genom Storskifte år 1766 (Akt D86-9:2). Bybebyggelsen är samlad och fördelad på fem tomter (A, D och E var kronohemman, B var en frälseutjord till Distorp och C var ett frälsehemman under en handelsman). Åkermarken var fördelad i två gårdar och av alla diken syns tydligt att den tidigare var indelad i långsmala tegar. Väster om gårdsbebyggelsen finns två torp, varav det västra är samma som Berget (se Bärstad). Dessutom finns en källa (figur 17).

På utmarken finns bebyggelse i form av fyra torp, ett soldatorp och tre hussymboler som saknar beteckning (figur 18). De senare är sannolikt också torp eller backstugor. Flera kallas för backstugor på konceptet till den Häradsekonomiska kartan (Akt J112-55-23). Det ska tilläggas att torpet söder om det som idag är torpet Fågelsången har markerats som två torp på både konceptet och den tryckta Häradskartan (figur 19).

Figur 17. Gärstad 1766 (Akt D86-9:2). Två torp ligger väster om tomterna (röda pilar) och i öster ligger en källa (blå pil).

Figur 18 till vänster. Gästa bys utmark 1766 (Akt D86-9:2). Åtta byggnader är markerade med blå pilar, sannolikt torp. Den övre vänstra finns även med på en karta över Bärsta från 1776. Men på samma karta finns även en byggnad som saknas på Gärstas karta och platsen är markerad med en röd pil. Troligen rör det sig om samma torp, men med två byggnader. Figur 19 till höger. Fem torp (röda pilar) enligt den tryckta Häradsekonomska kartan från 1877 (Akt Åkerbo och Bankekind härad, norra delen).

Tinnertorp

Tinnertorp var tidigare en egen by som blev uppköpt av Näsby och sedermera avhyst. Gården karterades i sin helhet 1703 (Akt D86-29:1), men finns även med på angränsande bykartor 1710 (Akt D86-6:1), 1776 (Akt D86-6:2) och 1807 (Akt D86-21:2). Med förvånansvärt hög precision har de olika lantmätarna i princip lokaliserat Tinnertorps hemman till samma plats, vilket är ca 50 meter söder om angivelsen i Fornsök (L2011:9379). På 1703 års karta (figur 20) är dessutom ett torp utanför hemmansgränserna (tillhörigt Gärstad) samt ett blåmarkerat cirkelrunt område norr om ett impediment (där idag gravfält L2011:8889 ligger), utritade. Denna rundel saknar förklarande text, men borde ha varit ett vattenhål.

På en Ägomätning över Näsby 1807 (D86-21:2) är gårdstomten tydligt inritad (figur 21). Åkermarken norr om tomten har övergått till att bli betesmark. Lantmätaren har karterat odlingsrösen. Fortfarande idag är det betesmark vilket betyder att alla odlingsrösen är äldre än 1807, men yngre än 1703. Torpet sydöst om bytomten (idag åkermark) heter Knösen. I åkermarken väster om bytomten, såväl norr som söder om det stora impedimentet (Nr 8) finns odlingsrösen utmärkerade. Några av dem är klassade som stensättningar (L2011:9196, L2011:9195), andra är bortodlade. Närheten till det stora gravfältet på impedimentet (L2011:8889) gör det troligt att ytterligare några kan ha varit förhistoriska gravar, och i så fall finns det sannolikt spår kvar under ploddjup.

Figur 20. Tinnertorp 1703 (Akt D86-29:1). Den övre röda pilen visar Tinnertorps gårdstomt och den nedre ett torp under Gärstad by. Den blå pilen visar rundeln (vattenhål) och de svarta pilarna visar åkerrenar (se nedan om stensträngar).

Figur 21. Tinnertorps bebyggelse (littera "a", röd pil) år 1807 (Akt 05-rys-55). Grön pil visar torpet Knösen. Några odlingsrösen i betesmark finns inom rödfärgade områden. De två nordvästra är kända stensättningar. Delen med odlingsrösen norr om gårdstomten var åker 1703, men inte den södra. Till vänster finns en blå pil inom ett stort impediment som visar en åkerkant vilken idag återfinns i fält i form av en stenrad.

Distorp & Karstorp

Distorp är karterad tillsammans med Karstorp på en Ägomätning redan 1703 (Akt D86-7:1). Distorp låg i tegskifte med "Een obebygd Körckiouthjordh" (nr 4, figur 22). Utjorden är emellertid inte markerad på kartan (se nedan). Åkermarken är fördelad på tre gårderna (södra, östra och västra. De östra och västra är tillsammans ungefär lika stort som det södra och har markerats med grå färg. Det södra är guldfärgat. De båda färgerna torde betyda att markerna brukas i tvåsåde. Distorp har i princip särskiftad mark, dvs. åkermarken är sammanhållen och inte blandad med Karstorps åkertergar.

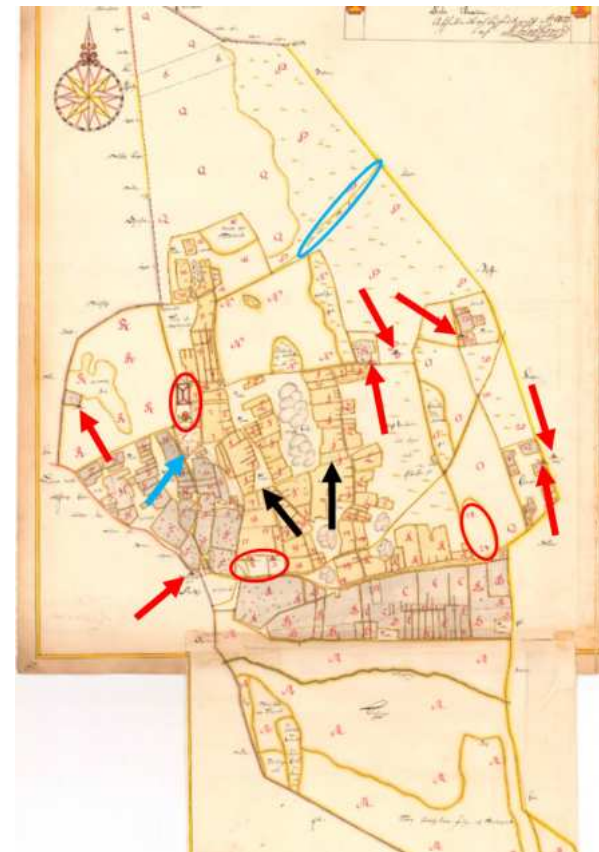
Sju torp finns markerade på kartan Ett ligger i sydväst tillhörigt Staby benämnt "Wreet torpet". Det vanligaste är emellertid att torpen inte har givits några namn, utan endast redovisas som "Noch ett torpp" eller "Noch ett knegettorpp".

Karstorp är markerat med två kamerala hemmansymboler (Nr 2 och 3). Nr 2 omnämns som "Flage Joen. N: i Kallstorpp Frelsehemman 1 under fru Helena Jacobschiöldh är lika i stångfall samt åker och angh med föregående Distorpp i de samfälta ägorna 17: har dessutan tillhopa medh understående No 3 och 4 åker slått een, som de berättade wara af deras byggning-tompter tagen". Av detta framgår att gården lyder under Distorp Säteri. Öster om Nr 2 ligger Nr 3 "Prebende hemman 1: förmedlat till 3/4 är anslaget Prophossen under Majorens Compagnie af Cavalleriet till Boställe, om 6: stänger i fult byamåhl". Därefter kommer en beskrivning av Nr 4 "Een obebygd Kiörckiouthjordh, om 4 tunnor i fult Byamåhl, indelt på landz Gatan, skall efter jordeboken allenast ränta åhrln...". Nr 4 saknas på kartan, tillika på konceptkartan (Akt 05-rys-12). Men väster om Nr 2 finns ett skifte (varken markerat med nummer eller littera) som benämns "gräas tomt", vilket torde vara platsen för Nr 4 eftersom det är den enda tomt på kartan som saknar en beteckning. Således ligger det tre tomter på rad varav en är en s.k. utjord, vilket enligt Karsvall (2016) torde vara det samma som en senmedeltida ödegård, ödelagd

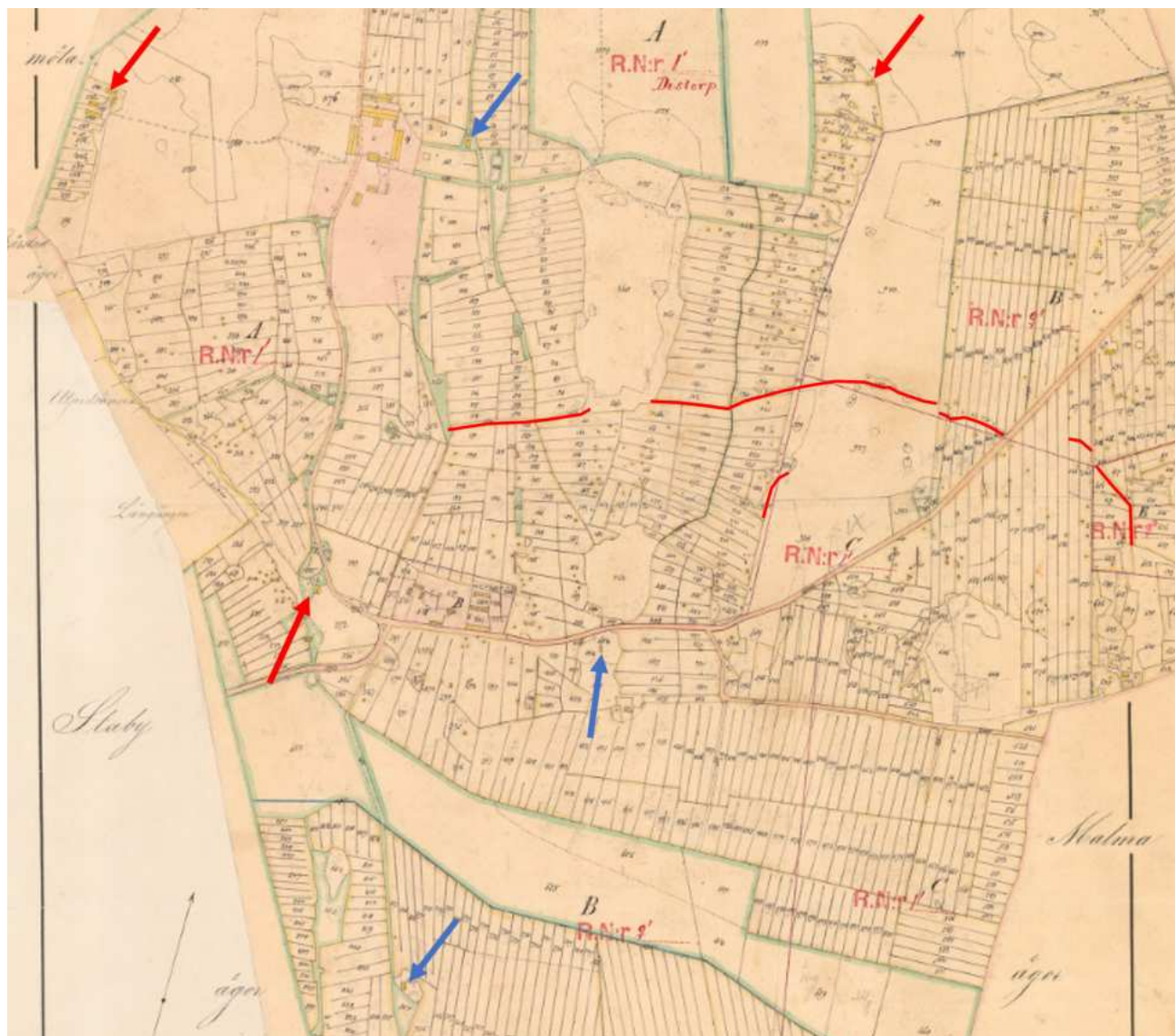
under digerdöden. Hela tomtområdet kallas Karlstorp på en delningskarta från 1735 (Akt 05-rys-20) vilket stärker antagandet om grästomten.

Utöver Karlstorps tomt finns ytterligare en ödetomt på kartan, markerad som Nr 24 "item på dess enskiljte byggningstompt" samt "mulbethe har denna uthjordh även". På konceptkartan står det direkt på kartbilden "tompt till utjordhen kallas deß byggningstompt" (Akt 05-rys-12). Denna ödetomt ligger dock utanför utredningsområdet.

Kartan avslöjar ytterligare en intressant detalj, nämligen den gamla landsvägen uppe i nordöst, som går över skogen. Eftersom Distorp är ett säteri är det inte konstigt att det på kartan finns en ruddamm utritad. Desto konstigare är att det faktiskt finns en Laga skifteskarta, eftersom gods inte alltid karterades inom ramen för statens taxerings-, arronderings- och effektivitetssträvanden.

Figur 22. Distorp och Karstorp 1703 (Akt D86-7:1). De röda pilarna visar torp. Den blå pilen en ruddamm, de röda cirkelarna gårdsbebyggelse och/eller ödetomter och den blå cirkeln den gamla landsvägen. Svarta pilar visar åkerrenar.

Figur 23 visar en Laga skifteskarta från 1867 (Akt 05-rys-124). Utöver vad som redan har framgått på 1703 års karta kan några intressanta iakttagelser göras. Flera torp har försvunnit men Wrettorpet och det västra torpet som gränsar mot Gärstad ägor finns kvar. Evelund har tillkommit i den stora betesmarken i nordöst. I samma betesmark finns ett skifte med nummer 942 som kallas "åker, utlagt till bete" vilket betyder att markområdet har varit åkermark som tillkommit före 1867, men som har övergått till betesmark (figur 51). Detsamma gäller nummer 939–941 i betesmarkens sydöstra del. Det finns ett flertal markslagsgränser och smala långa skiften (åkerrenar) som kallas "stenbunden väg, lind. Till avrösning" (se nedan om stensträngar). Avrösning betyder att stenen bör tas bort och marken göras om till åkermark. Utöver detta är kartan så detaljerad att vissa individuella byggnader (troligen ekonomibyggnader) har markerats på några impediment.

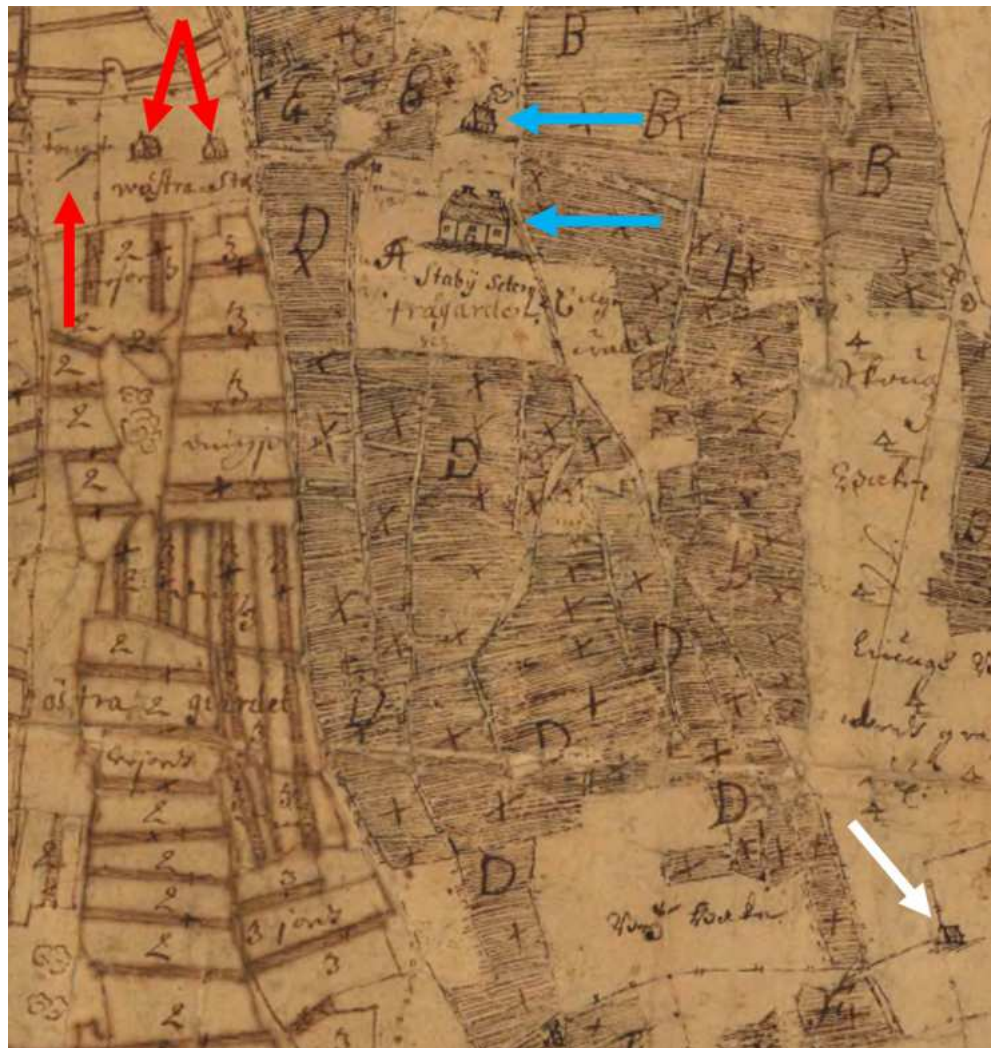
De individuella byggnaderna återkommer på konceptet till den Häradsekonomska kartan (Akt J1 12-55-23), vilket inte är förvånande eftersom äldre kartor utgjorde underlag till den tryckta versionen (Jansson, 1993).

Figur 23. Distorp och Karstorp 1867 (Akt 05-rys-124). Röda pilar visar torp och blå pilar visar individuella ekonomibyggnader. Röda linjer visar vissa åkerrenar och markslagsgränser som omnämns i brödtexten.

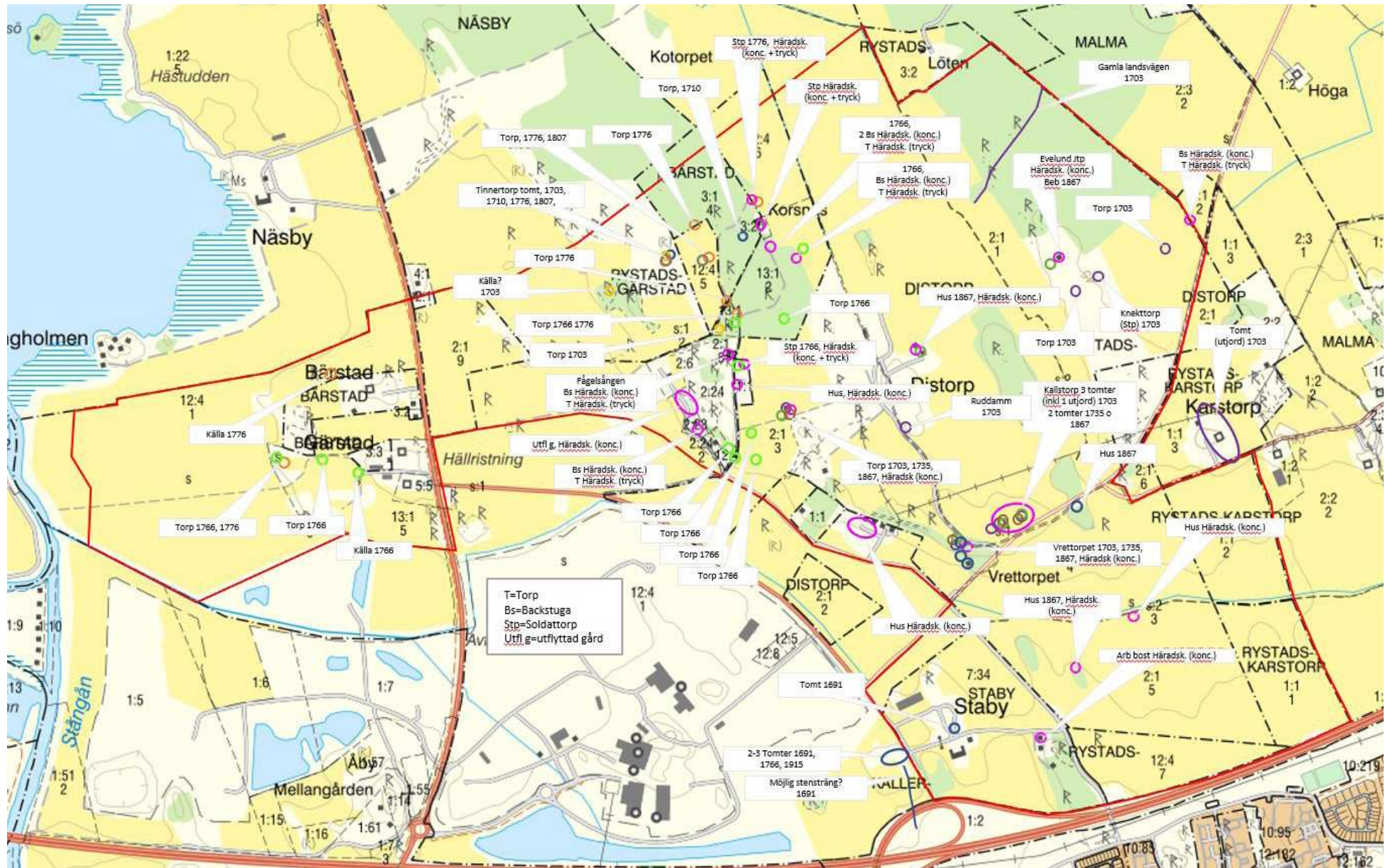
Staby

Säteriet är karterad i en Arealavmätning från 1691 (Akt 05-rys-2). Kartan finns inte som renovation utan endast som ett halvtrasigt koncept (Figur 24). Skadorna till trots finns mycket information att hämta. Staby består av två delar, Västra Staby respektive Staby säteri i öster. På en senare karta (Akt 05-rys-70) från 1828, kallas Västra Staby för "Lilla" och säteriet för "Stora". Västra Staby bytomt ligger precis utanför utredningsområdet och är registrerad som möjlig fornlämning (Fornsök L2011:8734). Bytomten består av två kamerala hemmansymboler vilket torde motsvara två bebodda gårdar med alla byggnader. Väster om dessa ligger en "tompt" utan kameral hussymbol, något som torde motsvara en ödetompt (se resonemang för Karstorp ovan). Åkermarken är indelade i östra och västra gårdet och åkrarna är tegskiftade, där bara tegarna till en gård är inritade vilket inte är ovanligt. I öster ligger den stora sätesgården som har markerats med en stor byggnadssymbol med säteritak. Direkt söder ligger trädgården. Norr om byggnadssymbolen ligger en byggnad med rök ur skorstenen. Det kan antingen vara en kameral hemmanssymbol eller ett torp. Att torp låg så centralt förekommer i princip inte varför hemmanssymbol förefaller mer troligt. Sannolikt handlar det därför om Östra staby bytomt, innan den kom att avhyas och markerna blev ett säteri. All åkermark har samma färg vilket betyder att den var särskiftad, utan smala tegar. Ägoinnehavet var alltså samlat. I söder, straxt utanför gårdesgården till utmarken ligger ett hus utan rök ur skorstenen. Det är sannolikt ett torpställe. Det ligger dock utanför utredningsområdet och är lokaliserat till bostadsområdet Tallboda, söder om motorväg E4.

Västra Staby storskiftades 1766 (Akt 05-rys-22) men alla ägor ligger utanför utredningsområdet. Dock finns en avlång åkeren söder om bytomten som kan ha utgjort en stensträng (se nedan under stensträngar).

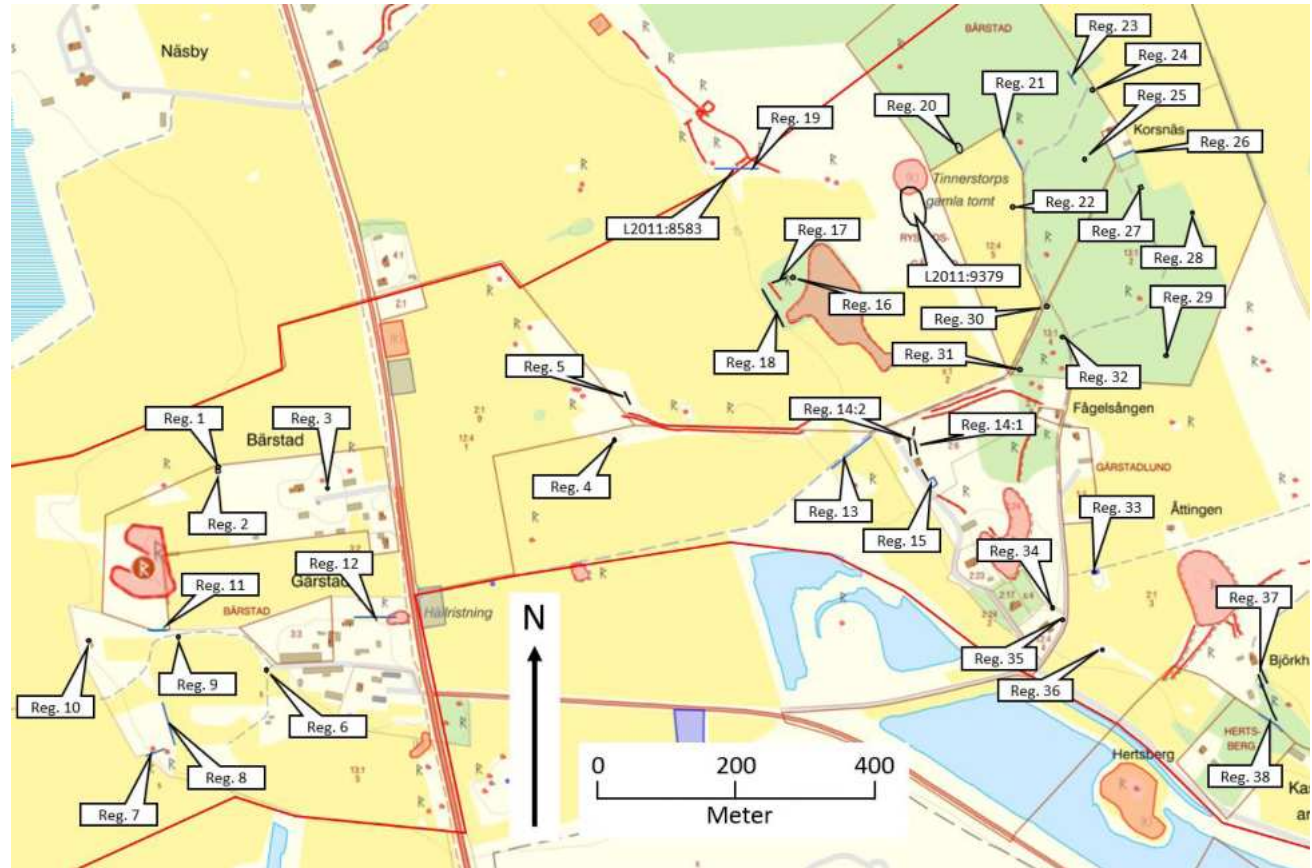
Figur 24. Staby 1691 (Akt 05-rys-2). I väster finns två kamerala hemmanssymboler och en "tompt" (röda pilar). I öster syns ett hus med rök ur skorstenen samt det stora säterihuset (blå pilar). I söder ligger antagligen ett torp (vit pil).

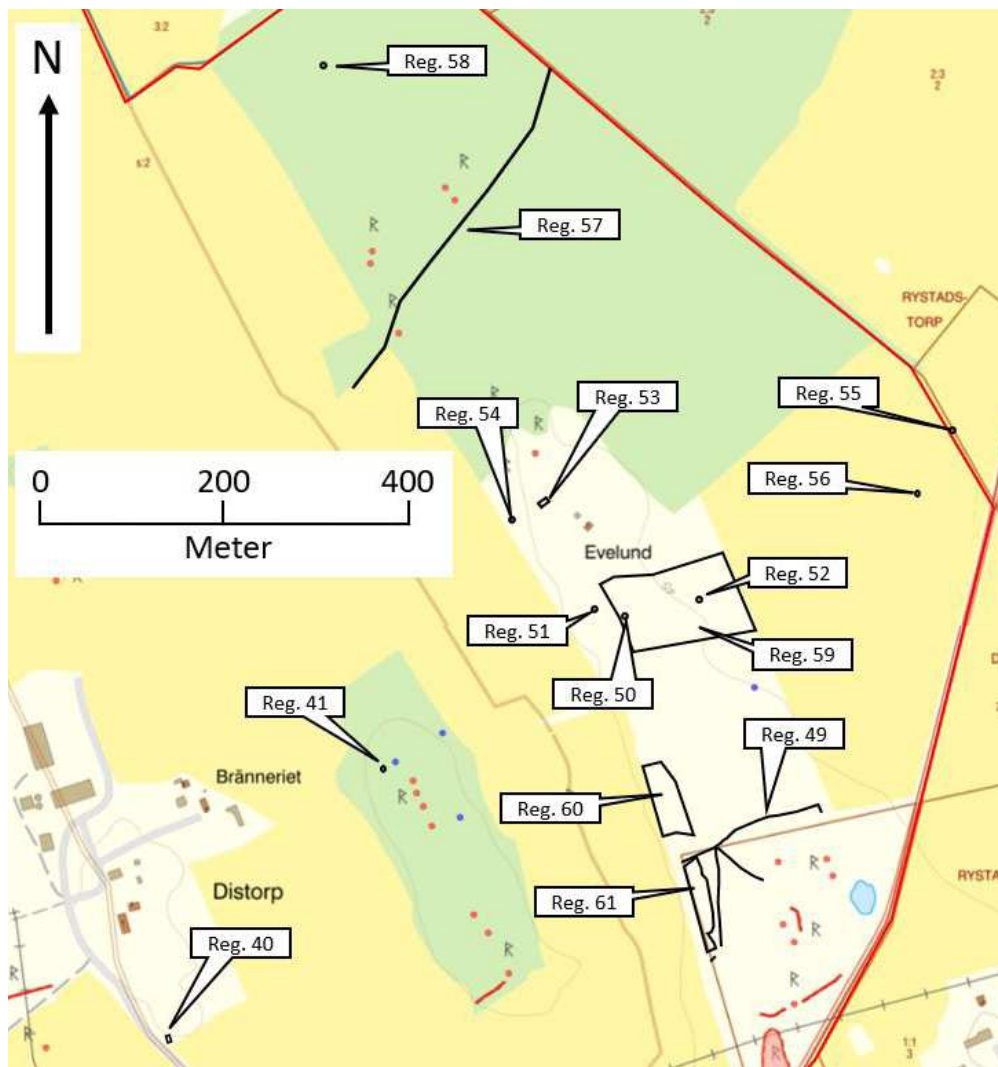
Figur 25. Karta över indikationer på företeelser värda att besöka i fält. Röd linje visar utredningsområdet. Linjer och cirklar med samma färg härstammar från samma historiska karta. T=torp, Bs= backstuga, Stp=soldattorp, Utfli g= utflyttad gård. ©Lantmäteriet SWEREF 99 TM.

5. Fältinventering med antikvarisk bedömning

Fältarbetet bedrevs under tre fulla arbetsdagar i juli 2021. 62 nyfynd har påträffats och samtliga redan kända företeelser i Fornsök har återbesökts. Nyfynden återges i figurerna 26–28. De befintliga finns översiktligt återgivna i Bilaga 1. För en fördjupad beskrivning hänvisas till Fornsök. Alla nyfynd, fysiska eller uppgift om, har givits ett registreringsnummer (Reg. 1, Reg. 2 osv.) som återfinns i Bilaga 2 med en text lämpad för Fornreg samt med tillhörande rekommendation.

Figur 26. Nyfynd av forn- och kulturlämningar i den västra delen av utredningsområdet. Karta: KMV forum AB. ©Lantmäteriet SWEREF 99 TM.

Figur 27. Nyfynd av forn- och kulturlämningar i den nordöstra delen av utredningsområdet. Karta: KMV forum AB. ©Lantmäteriet SWEREF 99 TM.

Figur 28. Nyfynd av forn- och kulturlämningar i den sydöstra delen av utredningsområdet. Karta: KMV forum AB. ©Lantmäteriet SWEREF 99 TM.

Nedan presenteras alla nyfynd fördelat på olika geografiska områden. Dessa baseras vanligen på de historiska bygränserna. Inom hela utredningsområdet finns en mycket stor mängd odlingssten upplagd i olika former, såsom stora och små odlingsrösen, stentippar, stenmurar eller långsträckta ansamlingar utmed en hel åkerkant. Vid sidan av åkrarnas

ytterkanter ligger odlingsstenen ofta på åkerholmar. Det har endast ingått i uppdraget att registrera stenmurar.

Bärstad by

Väster om byn finns år 1776 uppgift om en källa (Reg. 1). Platsen är idag del av ett djupt dike. 15 meter söder om diket

finns en husgrund (Reg. 2) efter en tvättstuga. Nedanför denna finns en kal stenhäll där antagligen tvätten klappades. Två stenmurar (Reg. 7, figur 31, och Reg. 8) har påträffats väster om byn.

Figur 29. Stensättning (Reg. 3) vars omkrets har markerats med en röd streckad linje. I bildens borte högra del syns högen (L2011:9019) vars profil är markerad med gul streckad linje. Fotograferad mot väster.

Öster om mangården ligger enstensättning (L2011:9019). Den bör omregistreras som hög. Sju meter söder om denna ligger ytterligare enstensättning (Reg. 3, figur 29) alldeles i kanten av uppfartsvägen. På en åkerholme finns enstensättningsliknande lämning överlagrad av odlingssten (Reg. 4, figur 30) samt en möjlig bit av en stensträng (Reg. 5).

Vegetationen var hög och lämningen svårbedömd.

Gärstad by

Två torp (Reg. 9, figur 32 och Reg. 10) finns med på 1766 års karta. Inga spår kunde iakttas. Intill torpen finns en stenmur (Reg. 11).

På en av hustomterna invid en hällristning (L2011:8502) finns en stenmur (Reg. 12). I de östra delarna, i gränsen mot Bärstad, finns ytterligare en stenmur (Reg. 13, Figur 33).

På Gärstad 2:6 marker har nya stensträngar påträffats (Reg. 14:2). Dessa utgörs av stensträngar i form av en fågata.

Figur 30. Stensättningsliknande lämning (Reg. 4). Fotograferad mot väster.

Fågatan är avklippt av dels boningshuset, dels ett höns hus. I söder finns inte längre fågatan kvar, men markägaren berättade att de har tagit bort stenar på rad vid anläggandet av en gräsmatta. I norr ansluter den västra delen av fågatan till en brant berghäll som har varit en naturlig förlängning av stensträngen. På denna håll finns 5 skålgropar (Reg. 14:1, figur 34).

Figur 31. Stenmur (Reg. 8) fotograferad mot väster.

Figur 32. Röd pil markerar platsen för en torplämning (Reg. 9). Inga spår kunde iakttagas vid besöket. Fotograferad mot öster.

Figur 33. Del av stenmur (Reg. 13). Fotograferad mot öster. Fotograferad mot öster.

Näsby/Tinnerstorp

Tinnerstorps gamla tomt (L2011:9379) ligger idag i en stor betesmark. Som framgår ovan har de historiska kartöverläggen samstämmigt visat att tomten i Fornsök är felinprickad ca 50 meter för långt norrut. På den i Fornsök markerade platsen finns ett kvadratisk odlingsröse som mycket väl kan utgöra en husgrund och därmed en del av tomten. Men 50 meter söderut finns flera stenrader och några hörnstensliknande stenar som förefall vara huggna (figur 35).

Väster om Tinnerstorps gårdstomt ligger ett större impediment med både ett gravfält (L2011:8889) och en stensträng (L2011:8583) registrerade i Fornsök. Stensträngen hör inte samman med några åkrar kända från de historiska kartorna. Däremot fanns på 1703 års karta en rundel vilket skulle kunna vara ett vattenhål/mindre våtmark (Reg. 16). På samma plats finns idag ett vertikalt betongrör nedstucket och marken är där fuktigare, vilket styrker antagandet om vattenhål. 13 m väster om betongröret finns en stensträng (Reg. 17). Utmed den västra sidan av impedimentet finns ytterligare en stensträng (Reg. 18, figur 36) med ställvis kraftiga ansamlingar av påförd odlingssten.

I en nordligare del av samma betesmark där Tinnerstorps gamla tomt ligger, finns ett större stensträngssystem (L2011:8584). En smärre komplettering har gjorts för detta system vad gäller den sydvästgående stensträngen som slutar i en stenmur (Reg. 19). Den fortsätter nämligen på den södra sidan av stenmuren och slutar i ett åkerhorn (figur 37).

Stensträngarna i Tinnerstorp utgör bara fragment av vad de en gång var. Men de historiska kartorna ger en indikation på var de bortodlade stensträngarna tidigare var lokaliserade, något som är viktigt att beakta vid exploateringar, eftersom det kan röra sig om fornlämningar under plogdjup (figur 38).

Figur 34. Skålgrop (Reg. 14:1) till vänster om pennspetsen. I bakgrunden på vänstra bilden, bakom hällen, syns stenar i en stensträng som hör till den nordvästra delen av en fägata (Reg. 14:2).

Figur 35. Tinnerstorps gamla tomt (L2011:9379). Vänstra bilden visar en stenrad som svagt framträder i det höga gräset. Den högra bilden visar vad som skulle kunna vara en hörnsten till en husgrund. Fotograferade mot söder.

Figur 36. Stensträng (Reg. 18).

Figur 36. Stensträng (Reg. 18).

Figur 38. På en karta från 1703 (Akt D86-29:1) har redan kända stensträngar (blå linjer) och nyfynd av stensträngar (svarta linjer) lagts. Det blir mycket tydligt att vissa strukturer i kartan såsom markslagsgränser och åkerrennar tar vid där de kända stensträngarna slutar (rödfärgade områden). På så sätt går det att rekonstruera stensträngslandskapet.

Torpen på utmarken

Utmarken till Bärstad, Gärstad och Distorp stöter samman i ett och samma utmarksområde och har inte mindre än 14 (möjligen 15) torp registrerat i de historiska kartorna. Några torp finns kvar i form av bostäder eller halvraserade hus (2 st Fågelsången, 1 st Korsnäs och 1 st Åttingen den senare angiven som arbetarbostad). De flesta torpen har inte kunnat återfinnas, antingen för att de är bortodlade, för att vegetationen har varit för marktäckande eller för att marken precis har skogsavverkats. Samtliga (Reg. 20, 22, 24–25, 28–36) utom en (Reg. 27, figur 39) har därför angivits som uppgift om i Bilaga 2. På vissa av de i de historiska kartorna utpekade platserna påträffas odlingssten (exempelvis Reg. 29, figur 40) och kulturväxter såsom fläder och vinbär (exempelvis Reg. 32).

Figur 39. Nordvästra hörnet av en torpgrund (Reg. 27 vilket på Häradsekonomiska kartan från 1877 utgjordes av två torp, se figur 19). Torpgrunden är överväxt med kulturväxter och den öppna platsen straxt bakom grunden har skogavverkats.

Figur 40. Odlingsröse mycket nära platsen för ett torp (Reg. 29) enligt 1766 och 1776 års kartor.

Figur 41. Stenmur (Reg. 23) i kanten av en idag nedlagd åkerflik. Straxt söder om denna ligger torpet Bärshult

Distorp

Stensträngssystemet L2011:8634 vid huset Björkhagen har två utlöpare i sydöst som formar en fägata. 10 meter sydöst om boningshuset har fortsättningen på dessa påträffats (Reg. 37). Söder om dessa ligger en stenmur (Reg. 49). På samma impediment, fast längre åt sydost, fortsätter fägatan. Det är en redan identifierad fornlämning (L2011:8632). Denna har förlängts i sydöst med totalt 181 meter och har en mycket fint skålad yta mellan stensträngarna. Fägatan gör ett avbrott där en åkertunga förbinder den norra med den södra åkern, men den södra delen har en fortsättning (Reg. 39) inte långt från Vrettorpet. Den norra delen kan mycket väl också finnas, men är i så fall dold av stora mängder odlingssten som är upplagda på rad i skogspartiets slänt.

Söder om Distorp säteri finns en betesmark med stora ekar. Det var tidigare en del av parken. I denna finns på 1703 års karta (Akt D86-7:1) en ruddamm utritad på kartbilden invid en rektangulär yta. Denna finns kvar än idag (Reg. 40, figur 42).

Öster om Distorp finns en större åkerholme som tidigare har utgjort en betesmark. På denna finns många stora stensättningar, men också stensättningsliknande lämningar tidigare registrerade i Forsök. Ytterligare en stensättningsliknande lämning (Reg. 41) har påträffats sju meter väster om lämning L2011:8807.

Vid landsvägen, på en av Distorps åkrar låg tidigare Karstorps by (Reg. 42 enligt många historiska kartor (se ovan). Inga spår går idag att se av den gamla bebyggelsen.

På den mindre åkerholmen som ligger söder om den stora åkerholmen, har en stensträngsliknande lämning (Reg. 43, figur 43) påträffats i västra kanten.

Söder om den stensträngsliknande lämningen, på krönet av åkerholmen, finns en nyupptäckt stensättning med mittblock

(Reg. 44, figur 44).

Söder om landsvägen fortsätter samma impediment och enligt en karta från 1867 (Akt 05-rys-124) ska det ha legat en byggnad där (Reg. 45). Några spår av denna påträffades inte vid besöket, däremot en stencirkel av lagda stenar som antagligen har utgjort kanterna till en härd (figur 45). På sydöstra sidan av samma impediment finns en nyfunnen hög (Reg. 46, figur 46) som starkt påminner om lämning L2011:9329

vilken ligger på den närliggande åkerholmen i öster (utanför utredningsområdet), men med avvikelsen att det inte finns en mittgrop.

Vid det stora diket i söder, samt på en av åkerholmarna ska två byggnader (Reg. 47 och Reg. 48) ha legat enligt konceptet till den Häradsekonomiska kartan. Den i sydväst (Reg. 48) ska ha varit en arbetarbostad. Den norra ligger idag i åkermark. Inga spår av dessa kunde iakttagas på plats.

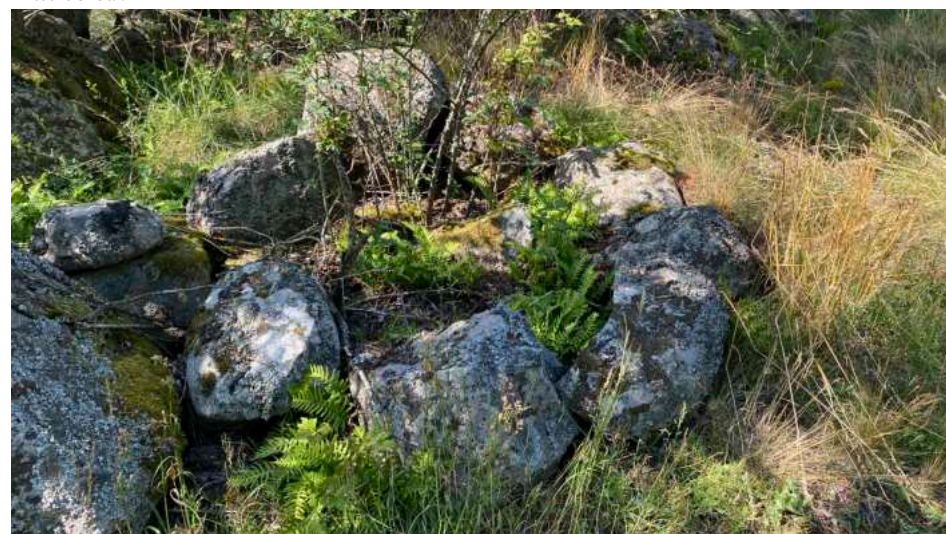
Figur 42. Ruddamm (Reg. 40) på det som tidigare var Distorp säteris park.

Figur 43. Stensträngsliknande lämning (Reg. 43).

Figur 44. Stensättning med mittblock (Reg. 44). Den röda streckade linjen markerar ytterkanten och pilen mittblocket. .

Figur 45. Stencirkel på platsen för en byggnad (Reg. 45, enligt 1867 års karta.

Figur 46. Hög (Reg. 46) i kanten av åker på en åkerholme som tidigare var betesmark. Röd linje markerar gravens profil.

Figur 47. En nyfunnen stensträng som är en del av ett stensträngssystem (Reg. 49).

Distorps östra hagmarker

Den stora betesmarken i öster innehåller många redan kända fornlämningar. Flera nya har påträffats. Ett stensträngssystem bestående av tre nya stensträngar (Reg. 49, Figur 47) om tillsammans 360 meter syntes tydligt tack vare att marken var relativt välbetad. En av stensträngarna är synlig i flygfotografiet. Men de historiska kartorna avslöjar stensträngar som idag har tagits bort eftersom vissa åkerrenar, markslagsgränser och odlingsrösen i kartorna utgör direkta fortsättningar på de stensträngar som har identifierats vid föreliggande och tidigare fältinventeringar (figur 23, 38 och 51). På så sätt går det att rekonstruera stensträngslandskapet. Den äldre järnålderns stensträngslandskap har således utökats och därmed även möjliga fornlämningar under plogdjup.

Söder om det illa åtgångna torpet Evelund har en skålgrop (Reg. 50, figur 48) påträffats i ett flyttblock intill fossil åkermark från 1700-talet (Reg. 59, se nedan).

Flera torp och backstugor finns och har funnits inom området. Vid Evelund, vars bostadshus och uthus håller på att falla samman, finns en ladugårdsgrund (Reg. 53), och en brunn (Reg. 54), se figur 49. Utöver dessa båda finns på 1703 års karta (Akt D86-7:1) tre torp utmarkerade. Ingen av torpen gick att återfinna. Två av dem (Reg. 51 och Reg. 52) låg i det som idag är betesmark, varav den ena inom det som tidigare har varit åker (Reg. 59, se nedan). Det tredje torpet (Reg. 55) låg på gränsen till byn Malma i vad som idag är åkermark. En backstuga (Reg. 56) finns med på konceptet till häradskartan från 1868–1877 och ligger också i åkermark.

Norr om Evelund finns i 1703 års karta en uppgift om den gamla landsvägen (Reg. 57) Inga spår av en väg kunde iakttagas på plats. Nordväst om vägen har en skärvstenshög (Reg. 58, figur 50) påträffats.

Inom den stora betesmarken finns tre områden med fossil

åker (Reg. 59, Reg. 60, Reg. 61, figur 51). De finns registrerade på 1867 års Laga skifteskarta som åkermark som har övergått till bete (se ovan). På flygfotografiet syns tydligt kantdiken och parcelleringar. Sannolikt är åkrarna tillkomna före 1850, eftersom delar av dem finns med redan på 1703 års karta.

Figur 48. En skålgrop (Reg. 50) i ett flyttblock markerad med pennspetsen och en ljusröd streckad linje. Bakom skålgropen finns ett järnrör nedsatt i stenen (röd pil).

Staby

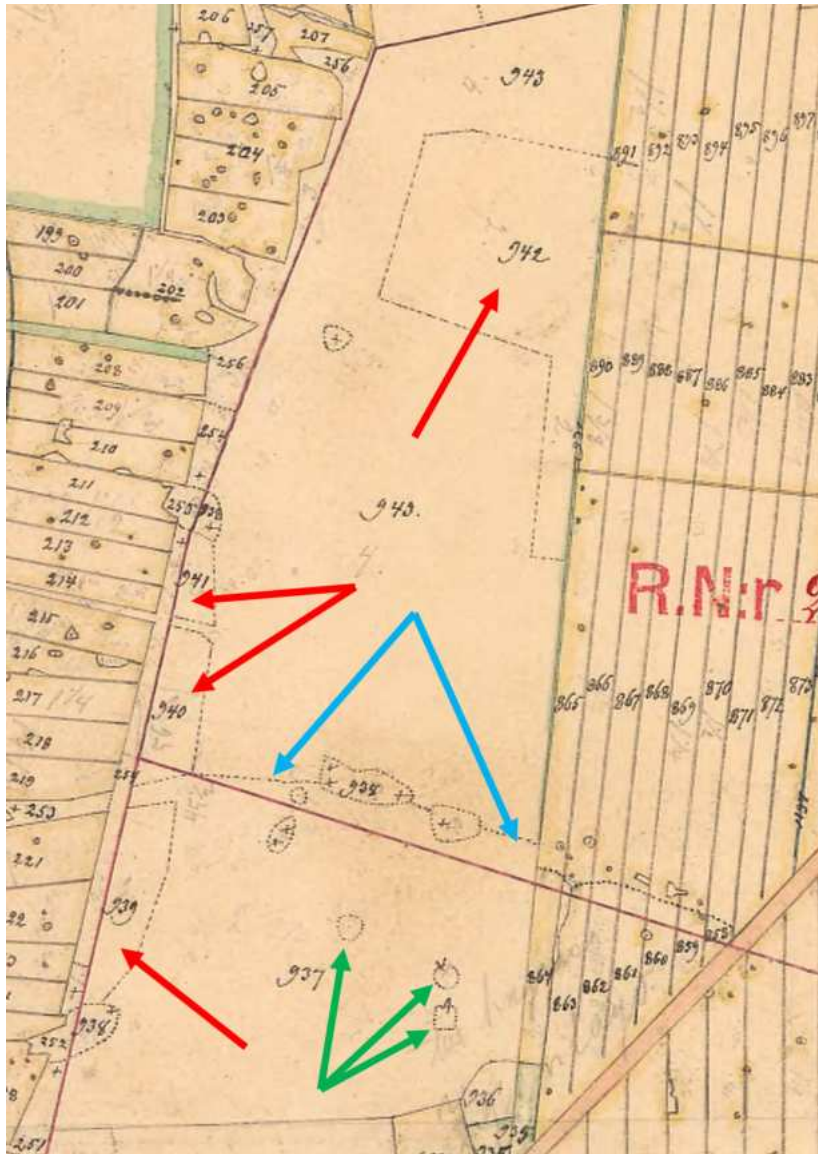
Enligt en lantmäterikarta från 1691 torde platsen för Östra Stabys bytomt (Reg. 62) vara markerad med en kameral hemmanssymbol. Den kom senare att avhysas av säteriet (se ovan). Sannolikheten är stor att det under mark finns spår av denna gårdstomt, med minst medeltida anor. Det betyder att det sannolikt kommer att krävas länsstyrelsetillstånd och medföra arkeologiska utgrävningar vid markförändring och/eller rivningsarbeten.

Figur 50. Rund skärvstenshög (Reg. 58) i granskog. Främre kanten är markerad med en röd streckad linje.

Figur 49. Brunn och ladugårdsgrund vid torpet Evelund.

Figur 51. Laga skifteskarta över östradelarna av Distorp från 1867 (Akt 05-rys-124). Röda pilar markerar åkermark som lantmätaren skriver har övergått till att bli betesmark. Blå pil visar en stensträng (Reg. 49) och gröna pilar visar tidigare kända stensättningar (L2011:9327, L2011:9328 och L2011:8726).

6. Värde-, känslighets- och tålighetsanalys

Denna arkeologiska utredning har landat i utpekandet av tre områden med höga kulturhistoriska värden där ett högre hänsynstagande bör realiseras i den framtida planeringen (figur 52). Värdena är höga dels för att de speglar samhällsförändringar, dels för att olika tidsperioder sammanfaller och dels för att kulturföreteelsernas koncentration är särskilt hög. De tre områdena utgörs dels av torpen på utmarken inklusive ett område med by/gårdstomt, gravar och stensträngar, dels betesmarken mellan torpet Evelund och landsvägen, med olika former av åkerbruk (tegar, stensträngar), gravar och bebyggelse och slutligen, dels en större åkerholme med stora stensättningar.

Utifrån kulturmiljöbeskrivningen och den kulturhistoriska värdebedömningen har en känslighetsbedömning av de kulturhistoriska värdena inom utredningsområdet genomförts (figur 53).

Bedömningen avser känslighet och tålighet inför kända och, utifrån det kommande planarbetet, rimliga potentiella förändringar inom området. Bedömningen har gjorts enligt en tregradig skala:

- **Område eller objekt som är mycket känsligt för förändringar (blå markering)**
- **Område eller objekt som är känsligt för förändringar (grön markering)**
- **Område eller objekt som är tåligt för förändring (ingen markering)**

Landskapet i undersökningsområdet har ett stort tidsdjup där flera historiska perioder samtidigt är avläsbara genom de fysiska spår i form av forn- och kulturlämningar samt de historiska kartorna. Några är mer tydliga än andra och har genererat en större mängd spår alternativt är koncentrerade

till ett begränsat geografiskt område. Framför allt är det den äldre järnålderns stensträngslandskap, den yngre järnålderns och det medeltida gårds- och bylandskapet, säterilandskapet och torplandskapet som har avsatt tydliga spår i landskapet.

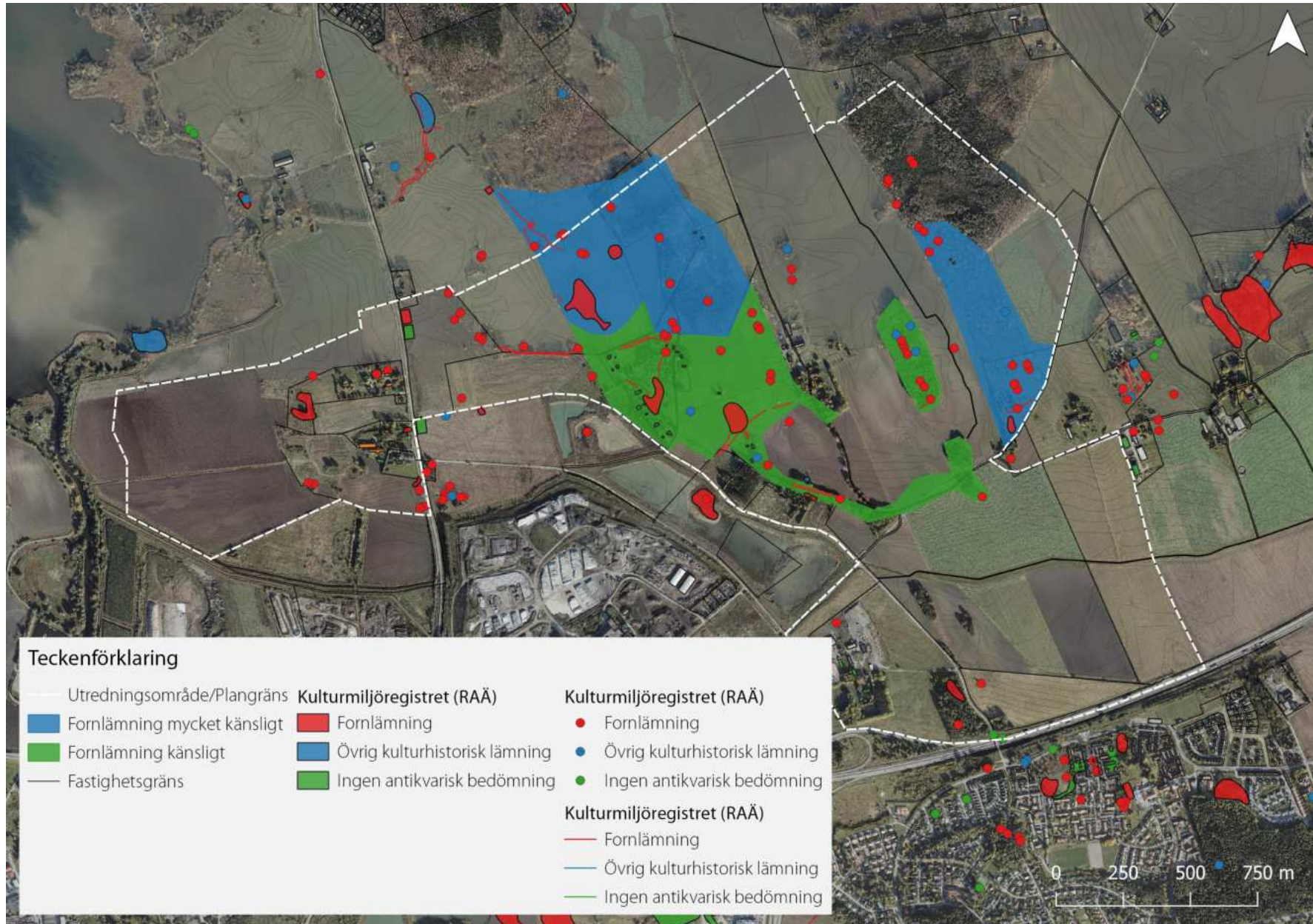
Stensträngslandskapet inom utredningsområdet är inte det bäst bevarade i Östergötland. Flera kulturgeografiska och arkeologiska studier har ägnats denna fornlämningstyp och det samhälle inom vilket det uppstod och försvann, däribland Widgren (1983), Lindquist (1968) och Baudou (1973). Ett försök till en rekonstruktion av stensträngslandskapet har genomförts baserat på fornlämningar, historiska kartor och topografi (figur 54). Stensträngarna visar tydligt ett samhällssystem som skär tvärs över historiska administrativa gränser. I Länsstyrelsens regionala natur- och kulturminnesvårdsprogram (Elfström, 1983) står att "stensträngsresterna anknuter på ett intressant sätt delvis till den nuvarande ägoindelningen". Det stämmer att stensträngarna undantagsvis sammanfaller med historiska bygränser, men, det kan lika gärna ha varit topografin som styrt byarnas arrondering och därmed gränsernas lokalisering.

Rekonstruktionen ger indikationer på ett landskap som baserades på ensamgårdar vilka låg på inägomarkerna nära fägatorna. Vissa gravfält ligger tvärs över stensträngarna, varför det kan antagas att de är yngre och att stensträngarna då tagits ur bruk (figur 55). Det indikerar en större samhällsomvandling under yngre järnålder mot bildandet av byar.

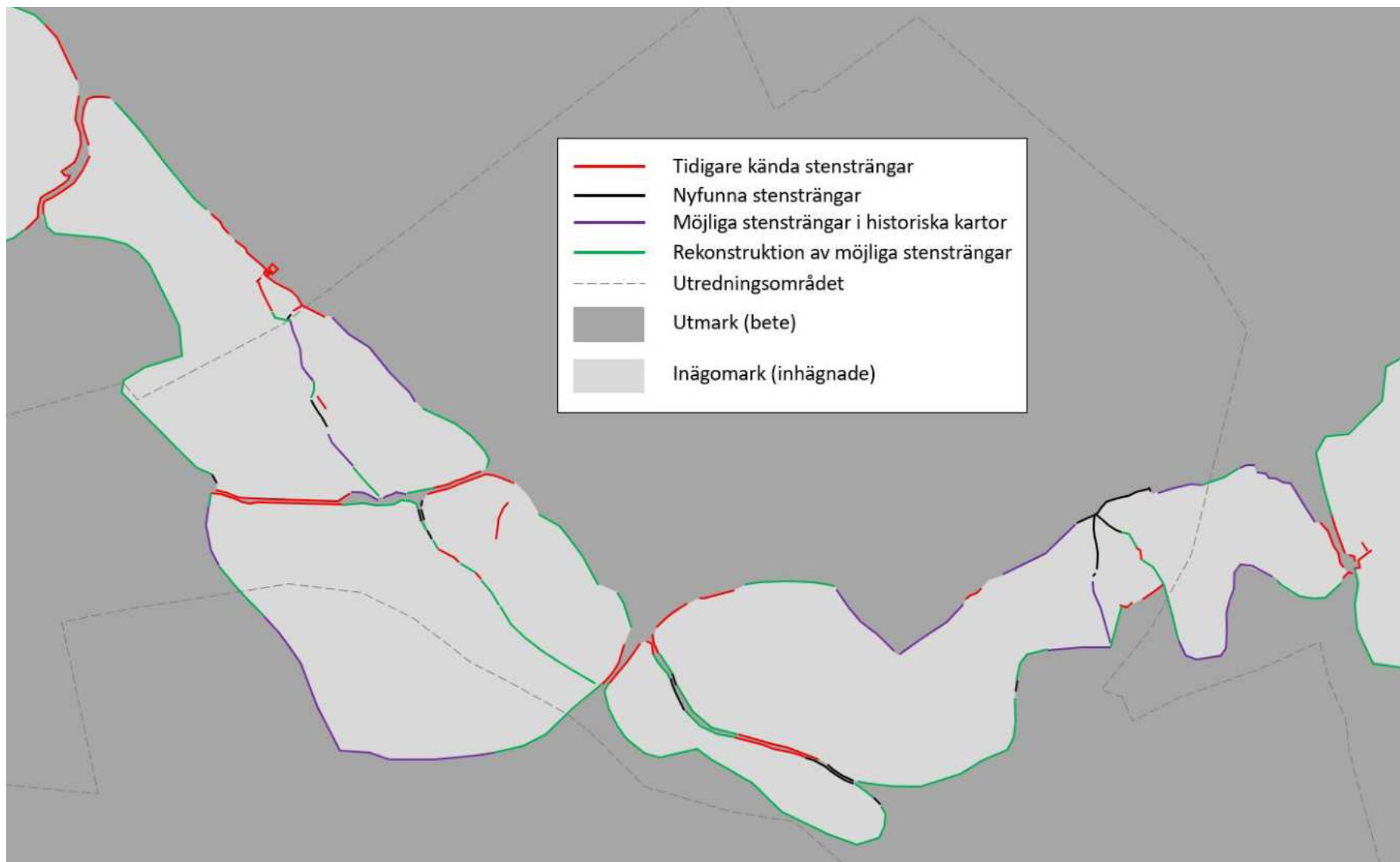
Även om det finns bättre bevarade stensträngslandskap i Östergötland har stensträngarna inom utredningsområdet höga pedagogiska värden sett till dess närhet till besökare och flera är känsliga för förändring.

Figur 52. Utpekade områden med mycket höga kulturhistoriska värden. ©Lantmäteriet SWEREF 99 TM.

Figur 53. Känslighetskarta.

Figur 54. En rekonstruktion av det äldre järnålderslandskapet baserat på stensträngar (en fornlämningstyp som är raserade stengärdesgårdar).

Figur 55. Stensträngar (svarta linjer) nära torpet Åttingen under Distorps säteri, som tar slut i gravfält (röda områden). ©Lantmäteriet SWEREF 99 TM.

Säterilandskapet framträder tydligt i de historiska kartorna. Det finns sätesgårdar i Gärstad, Näsby, Distorp och Staby. Flera gårdar/byar från yngre järnålder eller medeltid har blivit avhysta (Tinnerstorp, Karstorp, Östra Staby). Sätesgårdarna har sammanhållna ågor som alltså inte är del i den övriga, av tegar uppsplittrade, åkermarken. Häri märks ett annat tankesätt i att bruka marken. Lantmätarna har även markerat att säteriernas mangårdsbyggnader är större, vilket förstås kan vara en symbol för en annan ägandeform, dock är säteriernas hus betydligt större än vad gäller övriga gårdar. Men säterilandskapet skiljer sig inte från resten av landskapet i Östergötlands centralbygder. Det är ett storskaligt rationellt jordbruk där åkrarna är vidsträckta utan några odlingshinder att tala om. Det har således inte något med säteridriften att göra, utan snarare med 1800-talets uppodling och mekaniseringen av jordbruket, med mycket stora arbetsmaskiner från 1950-talet och framåt (Antonson och Jansson, 2011). Landskapet inom undersökningsområdet är sett till säterierna inte känsligare än någon annan stans i Östergötlands fullåkerslandskap.

Flera av de avhysta gårdarna klassas idag som fornlämning, även om det inte finns några synliga spår ovan mark. I Bilaga 2 är följaktligen förslaget att de ska registreras som fornlämning. I Karstorp finns dessutom indikationer på en ödetomt, sannolikt ödelagd vid tiden för Digerdöden, vilket vid arkeologiska utgrävningar möjligen kan ge nya upplysningar om pandemins förlopp i länet.

Torpen är emellertid en än tydligare social markör jämfört med skillnaden mellan bondgård och säteri. Torp (liksom backstugor) fanns såväl vid säterier som vid bondgårdar och utgör bebyggelse på ofri grund. De låg på utmarken, långt från bybebyggelsen, med en liten tillhörande jordbrukstäppa. Vissa torp var så kallade soldattorp. Soldattorpet uppfördes gemensamt av några gårdar för en soldat, som genom självhushållning, försörjde sig och sin familj. Torparfamiljerna var en oumbärlig arbetsresurs för lantbruken. De hjälpte bland annat till att odla upp så att böndernas marker kunde expandera. Det framgår också tydligt av de historiska kartorna att de små täpporna ofta har införlivats i böndernas åkermark. När åkrarna hade nått torpen, flyttades torpen till en ny plats. Det är därför inte konstigt att det är så många äldre torp som på senare kartor inte finns kvar medan nya torp på andra platser har tillkommit.

Utmarken i utredningsområdets norra del, där byarna Bärstad, Gestad, Distorp och Karstorp stöter samman, är osedvanligt tät med uppgifter om torp och backstugor. De flesta är övergivna och spår av äldre bebyggelse på de markerade platserna har inte alltid kunnat identifieras vid fältarbetet. Men några torp finns kvar och bebos (Fågelsången) medan andra är på väg att rasa samman (Åttingen och Korsnäs, se figur 56). Torpen är många gånger äldre än 1850 och det kan således övervägas om huruvida de ska klassas som fornlämningar eller inte, oavsett om det finns synliga spår kvar eller om spåren döljer sig under plogdjup. Hela utmarksområdet har ett högt kulturhistoriskt värde.

Området är känsligt för en förändrad markanvändning eftersom det kan förstöra spåren av utmarksbebyggelsen och minska förståelsen och upplevelsen av den sociala stratifiering som visar sig så tydligt i området.

Figur 56. Soldattorpet Korsnäs. Taket håller på att rasa in och det saknas fönster.

7. Rekommendationer

Utöver utpekande av värde samt känslig- och tålighet presenteras sex rekommendationer inför den kommande detaljplaneringen:

Att bevarandehänsyn fokuseras på större sammanhängande områden med stensträngar respektive torp. Dessa båda kulturföreteelser är värda att uppmärksammas vid exploatering.

Att inventering mitt i sommaren i ett landskap som inte längre betas av så många kreatur inte ger de bästa förutsättningarna, oaktat att inventeringen ledde till 62 nya registreringar. Framför allt låg den höga gräsvegetationen som en tung filt över landskapets strukturer. Av den anledningen är alla områden inte lika bra inventerade. En kompletterande inventering bör därför genomföras direkt efter snösmältningen (se figur 4).

Att det är högst sannolikt att det i dagens åkermark, under plogdjup, finns spår av borttagna stensträngar. Det bör beaktas vid fördjupade arkeologiska utredningar. Rekommendationen är att testa denna hypotes genom arkeologiska provgropar och fördjupade historiska kartstudier. Det är också sannolikt att flera av de odlingsrösen som ligger i betesmarker är gravar (stensättningar). Flera sådana exempel finns inom området. Stora odlingsrösen i de historiska kartorna som är lokaliserade till högre liggande områden kan på samma sätt ha utgjort tidigare gravar. Även om de idag är bortodlade kan spår finnas under plogdjup.

Att kommunen, som indirekt markägare, rekommenderas att ta större ansvar för att restaurera torpbebyggelsen, och därmed det unika torplandskapet.

Att skogsbruket behöver ta stor hänsyn till utmarksbebyggelsen då många lämningar eller uppgifter om möjliga lämningar är kända (de synliga såväl som de utan synliga spår). Det bör övervägas huruvida utmarksområdet, med de många

torpindikationerna, bör fredas från maskindrivet skogsbruk med tunga maskiner och fläckberedning, för att i stället tillämpa plockhuggning.

Att vid utvecklandet av området till en ny form av markanvändning överväga ifall stensträngsfägatorna, en form av forntida leder, kan integreras i dagens sätt att utnyttja landskapet i form av promenadvägar, cykelstråk osv. stensträngslandskapets fägator är intressanta eftersom de binder samman olika geografiska områden med varandra. De ligger många gånger lokaliserade till naturformationer (avsats, höjdrygg).

8. Referenser

Tryckta källor

Antonson, H. (2006). Landskapets karaktärsdrag. En beskrivning för infrastruktursektorn. Vägverkets publikation 2006:33. Vägverket, Borlänge.

Antonson, H. & Jansson, U. (red.), (2011). Jordbruk och skogsbruk i Sverige sedan år 1900- studier av de areella näringarnas geografi och historia, SOLMED 53, Kung. Skogs- och Lantbruksakademien: Stockholm.

Baudou, E. (1973-). Arkeologiska undersökningar på Halleby: Archeological investigations at Halleby. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Elfström, G. (red.) (1983). Natur, kultur: miljöer i Östergötland: Naturvårdsplan och kulturminnesprogram. Länsstyrelsen i Östergötlands län, Linköping.

Elfström, G. (2009). Kulturhistoriskt underlag till Översiktsplan för staden Linköping. Underlag 2009. Linköpings kommun: Linköping.

Feldt, A. & Lundberg, A. (2010). Ekängen - Gärstad - Distorp - Roxtuna: Rystad socken och Linköpings stad, Linköpings kommun, Östergötlands län: arkeologisk förstudie. Rapport 2010:64. Linköping: Avdelningen för arkeologi, Östergötlands länsmuseum.

Gren, L. (1991). Fossil åkermark. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Hyenstrand, Å. (1978). Fornminnesinventering, kulturminnesvård och arkeologisk samhällsforskning. Fornvännen, 69–74.

Jensen, R. (red.), (1997). Fornminnesinventeringen - nuläge och kompletteringsbehov: en riksöversikt. Kunskapsavdelningen, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

Johansen, B. & Pettersson Jensen, I. (1993). Från borg till bunker: befästa anläggningar från förhistorisk och historisk tid. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Karsvall, O. (2016). Utjordar och ödegårdar en studie i retrogressiv metod. Diss. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet.

Lindquist, S.-O. (1968). Det förhistoriska kulturlandskapet i östra Östergötland: Hallebyundersökningen I. Diss. Stockholm : Univ., 1968. Stockholm.

Linköpings kommun (2010). Linköping växer. Översiktsplan för staden Linköping. Linköpings översiktsplan del 2 (a). Antagen av kommunfullmäktige i juni 2010. Linköpings kommun, Linköping.

Linköpings kommun (2012). Översiktsplan för Ekängen-Roxtuna och Distorp-Gärstad. Antagen av kommunfullmäktige i juni 2012. Linköpings kommun, Linköping.

Linköpings kommun (2016). Utvecklingsplan för Linköpings innerstad. Tillägg till Översiktsplan för staden Linköping. Del 2b. Antagen av kommunfullmäktige i mars 2016. Linköpings kommun, Linköping.

Magnusson, G. (2010). Det dokumenterade landskapet. Bebyggelsehistorisk tidskrift, 2009:58, 7–22.

Miljösamverkan Sverige (2010). Biotopskydd: bråkiga begrepp. Länsstyrelserna, Naturvårdsverket och Socialstyrelsen.

Norman, P. (1995). Sjöfart och fiske: de kustbundna näringarnas lämningar. (1. uppl.) Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Olsson, A. (red.), (2008a). Handledning för inventering och dokumentation av forn- och kulturlämningar för FMIS. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Olsson, A. (red.), (2008b). Handledning för inventering och dokumentation av forn- och kulturlämningar för FMIS: Exempelsamling. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Riksantikvarieämbetet, 2015. Vägledning för tillämpning av kulturmiljölagen Uppdragsarkeologi Rapportering, förmedling och arkeologiskt dokumentationsmaterial. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Riksantikvarieämbetet och Skogsstyrelsen, (2017). Skog & historia – slutrapport av kvalitetssäkringsprojektet 2012–2016. Promemoria 2017-11-23. Dnr Riksantikvarieämbetet: 342-988-2009. Dnr Skogsstyrelsen: 2011–4173.

Selinge, K-G. (red.) (1969). Inventering av fasta fornlämningar. Riksantikvarieämbetet, Fornminnesinventeringen, Arbetsföreskrifter 1969. Riksantikvarieämbetet Nr 14, Småskrifter och särtryck. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

SFS, (1988). Kulturmiljölagen. Svensk författningssamling, SFS 1988:950.

SFS, (1998). Miljöbalk. Svensk författningssamling, SFS 1998:808.

SJVFS, (2006). Statens jordbruksverks författningssamling 2006:17. Föreskrifter om ändring i Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 1999:119) om hänsyn till natur- och kulturvården i jordbruket. Jönköping: Jordbruksverket.

Tollin, C. (1991). Ättebackar och ödegården: de äldre lantmäterikartorna i kulturmiljövården. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Wahlberg, Mats (red.) (2003). Svenskt ortnamnslexikon. Uppsala: Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI).

Widgren, M. (1983). Settlement and farming systems in the early Iron Age: a study of fossil agrarian landscapes in Östergötland, Sweden. Diss. Stockholm : Univ. Stockholm.

Otryckta källor

Digitalt museum (<https://digitaltmuseum.se/>)

Fornminnesregistret för Rystad socken (<https://app.raa.se/open/fornsok/>)

ISOF, Institutet för språk och folkminnen, Ortnamnsregistret. <https://www4.isof.se/NAU-ortnamn/ogl1.php>

Lantmäteriets webbsida (www.lantmateriet.se)

Riksarkivets webbsida (<http://jordebok.ra.se>)

Stockholms universitetsbiblioteks webbsida (<https://kartavdelningen.sub.su.se>).

Lantmäteristyrelsens arkiv vid Riksarkivet

Bärstad, Geometrisk avmätning, 1710. Akt D86-6:1.

Bärstad, Storskifte, 1776. Akt D86-6:2.

Distorp och Karstorp, Ägomätning, 1703 Akt D86-7:1).

Gärstad, Storskifte 1766. Akt D86-9:2.

Näsby, Ägomätning, 1807. Akt D86-21:2.

Tinnerstorp, Avmätning, 1703. Akt D86-29:1.

Lantmåterimyndigheternas arkiv vid Riksarkivet

Distorp och Karstorp, Ägomätning, 1703. Akt 05-rys-12.

Distorp och Karstorp, Delning, 1735. Akt 05-rys-20.

Distorp och Karstorp, Laga skifte, 1867 Akt 05-rys-124.

Näsby, Ägomätning, 1807. Akt Akt 05-rys-55.

Staby, Arealavmätning, 1691. Akt 05-rys-2.

Staby, Handlingar tillhörande östra Malmskogen, 1828. Akt 05-rys-70.

Rikets allmänna kartverk vid Riksarkivet

Häradsekonomiska kartan, koncept, 1868–1877. Akt J112-55-23.

Häradsekonomiska kartan, koncept, 1868–1877. Akt J112-45-3

Stockholms universitetsbibliotek

Häradsekonomiska kartan, kartlagd (tryckt version), kartlagd 1869–1870, tryckt 1877. Akt Åkerbo och Bankekind härad, norra delen.

9. Tekniska och administrativa uppgifter

Fastighet	Bärstad 3:1, 3:3; Distorp 2:1; Gärstalund 1:1; Gärstad 2:6, 2:17, 2:23, 2:24, 5:5, 12:4, 13:1; Hertsberg 1:1; Karstorp 1:1; Näsby 5:56; Staby 7:34.
Socken	Rystad
Kommun	Linköping
Län	Östergötlands län
Koordinatsystem	SWEREF 99
Typ av undersökning	Kulturhistorisk utredning
Ansvarig för utredningen	Lisa Sarban
Författare	Hans Antonson
Tryck	Finns endast som digital resurs (pdf)
Beställare	Planarkitekt Ellen Jakobsson Miljö- och samhällsbyggnadsförvaltningen, Plankontoret, Linköpings kommun Stadsantikvarie Alexandru Babos, Miljö- och samhällsbyggnadsförvaltningen, Plankontoret, Översiktsplanering, Linköpings kommun
Ansvarig för registrering i Fornreg	Hans Antonson
Kommunens upphandling	Avropsförfrågan avseende ramavtal för kulturmiljö, UH-2019-69. Kulturmiljöutredning och arkeologi etapp 1 för område Distorp-Gärstad
Fältbesök	2021-07-05–2021-07-07
Copyright ©	Linköpings kommun och KMV forum AB

Bilaga 1, sedan tidigare registrerade forn- och kulturlämningar (KMR)

Förkortningar:

Sts= stensättning

H=hög

Rest st=rest sten

KMR-nummer (Fornsök)	Forn- och kulturlämningstyp	Åtgärd och/eller bedömning	Beskrivning
L2008:130-1	Boplats	Ingen åtgärd	
L2008:130-2	Boplats	Ingen åtgärd	
L2008:1111	Borttagen boplats	Ingen åtgärd	
L2008:1170	Boplats	Ingen åtgärd	
L2008:6920	Älvkvarn	Ingen åtgärd	
L2008:6922	Älvkvarn	Ingen åtgärd	
L2008:6964	Älvkvarn	Ingen åtgärd	
L2011:7440	Skärvstenshög	Ingen åtgärd	
L2011:7441	Skärvstenshög	Ingen åtgärd	
L2011:7631	Älvkvarn i Stensträng	Ingen åtgärd	
L2011:8162	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8235	Stensträng	Ingen åtgärd	
L2011:8248	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8249	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8250	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8251	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8251	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8267	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8268	Stensträng samt bågformig stenrad 6 m Ö om Sts (ej Fornreg)	Ingen åtgärd	
L2011:8273	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8281	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8318	Skärvstenshög	Ingen åtgärd	
L2011:8396	Skålgropar	Ingen åtgärd	

L2011:8471	Skärvstenshög	Ingen åtgärd	
L2011:8500	Gravfält (Sts+H)	Ingen åtgärd	
L2011:8502	Hällristning	Ingen åtgärd	
L2011:8529	Skärvstenshög	Ingen åtgärd	
L2011:8531	Älvkvarn	Ingen åtgärd	
L2011:8533	Älvkvarn	Ingen åtgärd	
L2011:8583	Stensträng	Komplettering. Förlängning av ett redan existerande hägnadssystem (stensträngssystem).	Stensträng ca 12 m l (NO-SV), 1 m br och 0,2 m h. Den går över en stenhäll där stenarna är spridda. Stensträngen är en fortsättning på den intilliggande stensträngen, men är avkapad av en stenmur. Svagt hävdad betesmark.
L2011:8584	Stensträngar	Ingen åtgärd	
L2011:8597	Älvkvarnar	Ingen åtgärd	
L2011:8597	Älvkvarnar	Ingen åtgärd	
L2011:8601	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8627	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8628	Stensträngar	Ingen åtgärd	
L2011:8632	Stensträngar	Komplettering. Förlängning av ett redan existerande hägnadssystem (stensträngssystem).	Två parallella stensträngar om en total längd av 181 m (71 respektive 110 m), 0,7 m br och 0,2-0,3 m h, bestående av vanligen 0,3-0,7 m st stenar. Den norra är avbruten av stensättning L2011:8649, men den södra tar vid i öster där den tidigare registreringen slutade. Stensträngarna slutar i den landtunga som förbinder den norra och södra åkermarken med varandra. Beväxt med lövskog.
L2011:8634	Stensträngar	Ingen åtgärd	
L2011:8634	Stensträngar	Ingen åtgärd	
L2011:8648	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8649	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8650	Röjningsröse	Ingen åtgärd	
L2011:8650	Stensträngar	Ingen åtgärd	
L2011:8716	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8717	Gravfält (Sts+H)	Ingen åtgärd	
L2011:8725	Sts-liknande lämning	Ingen åtgärd	
L2011:8726	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8727	Stensträng	Ingen åtgärd	
L2011:8792	Sts-liknande	Ingen åtgärd	
L2011:8793	Sts-liknande lämning	Ingen åtgärd	
L2011:8806	Sts	Ingen åtgärd	

L2011:8807	Sts-liknande lämning	Ingen åtgärd	
L2011:8860	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8861	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8862	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8863	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8864	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8872	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8877	Sts-liknande lämning	Ingen åtgärd	
L2011:8888	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8888	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:8889	Gravfält (Sts+rest st)	Ingen åtgärd	
L2011:89506	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:9006	Skärvstenshög	Ingen åtgärd	
L2011:9006	Stensträngar	Ingen åtgärd	
L2011:9006	Stensträngar	Ingen åtgärd	
L2011:9019	Sts	Bör omregistreras till hög	Hög, rund 7 m i diam och 1,1 m h, jordfylld med enstaka 0,2 m stora stenar synliga på krönet. Högens fot viker ut sig likt ett brätte, ca 0,2 m h och 0,3 m br. Kraftigt beväxt med sly. 7 m S om L2011:9019 ligger Reg. 3.
L2011:9019	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:9019	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:9084	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:9085	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:9147	Älvkvarnar	Ingen åtgärd	
L2011:9195	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:9196	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:9197	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:9198	Sts-liknande	Ingen åtgärd	
L2011:9215	Skärvstenshög	Ingen åtgärd	
L2011:9215	Skärvstenshög	Ingen åtgärd	
L2011:9216	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:9227	Älvkvarn	Ingen åtgärd	Hällen är kraftigt vittrad och skålgroparna svåra att se.
L2011:9250	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:9251	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:9254	Gravf (Sts+liggande rest st)	Ingen åtgärd	
L2011:9271	Gravf (Sts)	Ingen åtgärd	

L2011:9274	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:9275	Osäker Sts	Ingen åtgärd	
L2011:9278	Boplats ej synlig	Ingen åtgärd	
L2011:9281	Gravfält (Sts)	Ingen åtgärd	
L2011:9289	Älvkvarn	Ingen åtgärd	
L2011:9327	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:9328	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:9329	Hög	Ingen åtgärd	
L2011:9344	Skärvestenshög	Ingen åtgärd	
L2011:9345	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:9346	Sts	Ingen åtgärd	
L2011:9347	Skärvestenshög	Ingen åtgärd	
L2011:9348	Skärvestenshög	Ingen åtgärd	
L2011:9348	Skärvestenshög	Ingen åtgärd	
L2011:9363	Gravfält, möjlig fornlämning (Sts)	Ingen åtgärd	
L2011:9379	Bytomt	Ges en ny geometri. Beskrivningen ersätts.	<p>Bebyggelselämning inom ett område av ca 64x31 m (N-S). I norr finns ett kvadratisk odlingsröse 8x5 m och 0,3 m h utgöra en husgrundsrest. I västra kanten, mot vattenhållet, finns minst två stenrader, 20 (N-S) respektive 10 (Ö-V) m l och 0,2 m h, bestående av <u>0,3-0,5</u> m stora stenar. I söder finns enstaka stenar i gräsytan som kan vara bearbetade.</p> <p>Tinnerstorp har utgjort en egen gård enligt en lantmäteriakt från 1703. På flera lantmäteriakter från 1700- och 1800-talen är Tinnerstorp markerad inom angivet område.</p> <p>Obetad betesmark. Taggbuskar och mycket högt gräs vid besiktningsstillfället.</p> <p>Referenser: Lantmäteristyrelsens arkiv. Avmätning, Akt D86-29:1/1703. Lantmäteristyrelsens arkiv. Geometrisk avmätning, Akt D86-6:1/1710. Lantmäteristyrelsens arkiv. Storskifte, Akt D86-6:2/1776. Lantmäteristyrelsens arkiv. Ägomätning, Akt D86-21:2/1807.</p>
L2011:9407	Hällristning	Ingen åtgärd	
L2011:9411	Skärvestenshög	Ingen åtgärd	
L2011:9432	Sts	Ingen åtgärd	

L2011:9433	Sts-liknande lämning	Ingen åtgärd	
L2011:9696	Älvvarnar/rännor	Ingen åtgärd	
L2011:9770	Älvvarn	Ingen åtgärd	

Bilaga 2, nyfunna forn- och kulturlämningar

Registreringarna nedan följer samma princip. De är manuellt inprickade på kartan. Medelfelet är 10 meter. Registerunderlaget är Fastighetskartan/utskrivet ortofoto. Noggrannheten på underlaget är skala 1:10 000.

Registreringsnummer	Forn- och kulturlämningstyp	Antikvarisk bedömning och lämningens status	Beskrivning	Referenser
Reg. 1	Kalkkälla	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning.	Plats för kalkkälla, uppgift om. På en lantmäteriakt från 1766 är en källa utritad på kartbilden. Idag är på platsen ett dike	Lantmäteristyrelsens arkiv. Storskifte, Akt D86-6:2/1776.
Reg. 2	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning. Bekräftad i fält.	Husgrund, rektangulär 4x5,5 m och 0,2 m h av lagda huggna stenar. Skall ha utgjort en tvättstuga. Ligger i kanten av tomtmark.	Person i den röda sommarstugan i SV hörnet av tomten till Bärstad 3:1.
Reg. 3	Stensättning	Fornlämning, bekräftad i fält.	Stensättning, rund 8 m i diam och 0,3 m h, bestående av talrikt förekommande 0,3-0,7 m stora stenar, delvis jordblandad. Stensättningen har en antydning till kantkedja. Stensättningen fortsätter till den grävda slänt som utgör kanten av uppfartsvägen. Beväxt med lövträd. 7 m N om ligger L2011:9019.	
Reg. 4	Stensättningsliknande lämning	Möjlig fornlämning. Bekräftad i fält.	Stensättningsliknande lämning, rund 4 m i diam och 0,2 m h, bestående av en i botten delvis övertorvad stenpackning av delvis jordblandade talrikt förekommande 0,3-0,7 m stora stenar. Stensättningen har en antydning till kantkedja. Stensättningen fortsätter till den grävda slänt som utgör kanten av uppfartsvägen. Beväxt med ett körsbärsträd.	
Reg. 5	Möjlig hägnad (stensträng)	Möjlig fornlämning. Bekräftad i fält.	Möjlig stensträng, ca 15 m lång, 0,4 m br och 0,2 m h bestående av ett varierat steninnehåll vars storlek inte kunde besiktigas till följd av den ymniga gräsvegetationen.	Mycket svåra besiktningsomständigheter. Kan även vara odlingssten till en äldre generations åkerkant.
Reg. 6	Kalkkälla	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning.	Plats för kalkkälla, uppgift om. På en lantmäteriakt från 1766 är en källa utritad på kartbilden. Idag är på platsen ett dike med ett vertikalt betongrör.	Lantmäteristyrelsens arkiv. Storskifte, Akt D86-9:2/1766.
Reg. 7	Stenmur	Övrig kulturhistorisk lämning	33 m l, 0,5 m h och ca 0,8 m h	

Reg. 8	Stenmur	Övrig kulturhistorisk lämning	20 m l, 0,5 m br och ca 0,7 m h	
Reg. 9	Torp	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning	Plats för torp, uppgift om. På en lantmäteriakt från 1766 är torpet "Berget" utritad på kartbilden. Idag syns inga spår.	Lantmäteristyrelsens arkiv. Storskifte, Akt D86-9:2/1766.
Reg. 10	Torp	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning	Plats för torp, uppgift om. På en lantmäteriakt från 1766 är ett torp utritad på kartbilden. Idag syns inga spår.	Lantmäteristyrelsens arkiv. Storskifte, Akt D86-9:2/1766.
Reg. 11	Stenmur	Övrig kulturhistorisk lämning. Bekräftad i fält.	25 m l, 0,4 m br och ca 0,3 m h	
Reg. 12	Stenmur	Övrig kulturhistorisk lämning. Bekräftad i fält.	63 m l, 0,4 m br och ca 0,4-0,5 m h. Ligger på tomtmark.	Ligger på tomtmark
Reg. 13	Stenmur	Övrig kulturhistorisk lämning. Bekräftad i fält.	220 m l, 0,3-0,4 m br och ca 0,4-0,5 m h.	
Reg. 14	Hägnadssystem (stensträngar) och Hällristning (skålgropar)	Fornlämning, samt uppgift om möjlig fornlämning. Bekräftad i fält.	1) Stensträngssystem, som med kortare avbrott har en sammanlagd längd av ca 46 m (N-S). På en sträcka av ca 18 m i områdets N del är stensträngen dubbel (fägata). Den östra delen är avklippt av ett hönshus men fortsätter norr om huset. Stensträngarna är 1-1,2 m br och 0,2-0,4 m h och består vanligen av 0,3-0,7 m st stenar. Den nordvästra stensträngen avslutas i en brant berghäll ca 1 m NV om hönshuset. Söder om boningshuset finns uppgift om en 15 m lång fortsättning på fägatan som ska ha gått söder ut till uppfartsvägen och vidare på andra sidan vägen. Ågarna ska ha tagit bort stenarna för ca 15-20 år sedan vid anläggandet av gräsmatta. Fortfarande finns två stenar kvar. 1 m V om hönshuset, på den branta berghällen, ligger 2) Hällristning, 0,15x0,05 m st (N-S) belägen på krönet av brant berg håll, bestående av 5 skålgropar. Skålgroparna är 3-5 cm diam och 0,5-2 cm dj.	På tomtmark. Påträffade genom tips från tomtägaren Malena Bjure.
Reg. 15	Stenmur	Övrig kulturhistorisk lämning. Bekräftad i fält.	21 m l, 0,4 m br och ca 0,4-0,5 m h. Formad som tre sidor på en rektangel. Ligger på tomtmark.	
Reg. 16	Kalkkälla	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning	Plats för kalkkälla, uppgift om. På en lantmäteriakt från 1703 är en källa/vattenhål utritad på kartbilden. Idag är på platsen ett vertikalt betongrör. Marken runt omkring ca 20 m i diam är fuktigare.	Lantmäteristyrelsens arkiv. Avmätning, Akt D86-29:1/1703.

Reg.17	Hägnad (stensträng)	Fornlämning. Bekräftad i fält.	Stensträng ca 23 m l (Ö-V), <u>1-1,5</u> m <u>br</u> och 0,2 m h. Dess östra ände ansluter nästan till L2011:8583. Svagt hävdad betesmark. Beväxt med stora björkar.	
Reg.18	Hägnad (stensträng)	Fornlämning. Bekräftad i fält.	Stensträng ca 60 m l (N-S), <u>1-1,5</u> m <u>br</u> och 0,2 m h. På sina ställen kraftigt överlagrad av sentida påförd odlingssten. Svagt hävdad betesmark. Beväxt med stora björkar.	
Reg. 19	Stenmur	Övrig kulturhistorisk lämning	64 m l, 0,5 m <u>br</u> och ca <u>0,4-0,5</u> m h byggd i dubbelmursteknik.	
Reg. 20	Torp	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning	Plats för torp, uppgift om. På en lantmäteriakt från 1776 är torpet "Berget" utritad på kartbilden. Idag syns inga tydliga spår. Möjligen skymtar en husgrund fram under ett stort odlingsröse som sträcker sig åt norr över en skogsbruksväg.	Lantmäteristyrelsens arkiv. Storskifte, Akt D86-6:2/1776.
Reg. 21	Stenmur	Övrig kulturhistorisk lämning	67 m l, 1,1 m <u>br</u> och ca 0,6 m h. Delvis överlagrad av odlingssten.	
Reg. 22	Torp	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning	Plats för torp, uppgift om. På lantmäteriakter från 1776 och 1807 är ett torp utritad på kartbilden. Idag utgör marken åker.	Lantmäteristyrelsens arkiv. Storskifte, Akt D86-6:2/1776. Lantmäteristyrelsens arkiv. Ägomätning, Akt D86-21:2/1807.
Reg. 23	Stenmur	Övrig kulturhistorisk lämning. Bekräftad i fält.	15 m l, 1 m <u>br</u> och ca 0,5 m h byggd i dubbelmursteknik. Ligger i kanten av tidigare åkermark.	
Reg. 24	Torp	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning	Plats för torp, uppgift om. På lantmäteriakter från 1776 och 1877 är ett torp (soldattorp) utritad på kartbilden. Ligger i kanten av brukningsväg. Idag syns inga tydliga spår. Kraftigt överväxt av gräs. Skyltad av hembygdsföreningen som Bärshult. Idag utgör marken åker.	Lantmäteristyrelsens arkiv. Storskifte, Akt D86-6:2/1776. Rikets allmänna kartverk Häradsekonomiska kartan Akt Åkerbo och Bankekind härad, norra delen/tryckt 1877
Reg. 25	Torp	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning	Plats för torp, uppgift om. På en lantmäteriakt från 1710 är ett torp (soldattorp) utritad på kartbilden. Ligger i kanten av brukningsväg. Idag syns inga tydliga spår. Kraftigt överväxt av gräs.	D86-6:1 Lantmäteristyrelsens arkiv. Geometrisk avmätning Akt D86-6:1/1710
Reg. 26	Stenmur	Övrig kulturhistorisk lämning. Bekräftad i fält.	20 m l, 0,3-0,6 m <u>br</u> och ca 0,4 m h. Ligger i kanten av Korsnäs tomt och en tidigare åkerlycka.	

Reg. 27	Husgrund, historisk tid (Torp)	Fornlämning. Bekräftad i fält.	Husgrund, kvadratisk uppskattningsvis 4x6 m <u>st</u> och 0,3 m h av ca <u>0,4-0,6</u> m stora lagda naturstenar. Belagd i en lantmäteriakt från 1776. Enligt en karta från 1877 låt två torp intill varandra. Beväxt med kulturväxter (fläder). Marken har skogsavverkats. Kraftigt överväxt med sly och gräs.	Lantmäteristyrelsens arkiv. Storskifte, Akt D86-6:2/1776. Rikets allmänna kartverk Häradsekonomiska kartan Akt <u>Åkerbo och Bankekind</u> härad, norra delen/tryckt 1877
Reg. 28	Torp	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning	Plats för torp, uppgift om. På lantmäteriakter från 1766 och 1776 är ett torp utritad på kartbilden. Ligger i kanten av brukningsväg och åker. Idag syns inga tydliga spår. Stora odlingsrösen finns i anslutning till åkermarken.	Lantmäteristyrelsens arkiv. Storskifte, Akt D86-9:2/1766. Lantmäteristyrelsens arkiv. Storskifte, Akt D86-6:2/1776.
Reg. 29	Torp	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning	Plats för torp, uppgift om. På en lantmäteriakt från 1766 är ett torp utritad på kartbilden. Ligger i tät granskog. Idag syns inga tydliga spår. Inom området finns stora odlingsrösen.	Lantmäteristyrelsens arkiv. Storskifte, Akt D86-9:2/1766.
Reg. 30	Torp	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning	Plats för torp, uppgift om. På en lantmäteriakt från 1776 är ett torp utritad på kartbilden. Idag syns inga tydliga spår. Beväxt med tall- och granskog. Möjligen är detta samma torp som Reg. 32 eftersom det på 1766 års karta finns ytterligare en byggnad utritad i söder. Sannolikt rör det sig dock om två separata.	Lantmäteristyrelsens arkiv. Storskifte, Akt D86-6:2/1776.
Reg. 31	Torp	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning	Plats för torp, uppgift om. På en lantmäteriakt från 1703 är ett torp utritad på kartbilden. Idag syns inga tydliga spår. Ligger inom ett nyligen skogsavverkat område.	Lantmäteristyrelsens arkiv. Ägomätning Akt D86-7:1/1703
Reg. 32	Torp	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning	Plats för torp, uppgift om. På lantmäteriakter från 1766 och 1776 är ett torp utritad på kartbilden. Ligger i kanten av brukningsväg. Stora mängder röda och vita vinbär växer på platsen. Ligger i kanten av en skogsavverkning	Lantmäteristyrelsens arkiv. Storskifte, Akt D86-9:2/1766. Lantmäteristyrelsens arkiv. Storskifte, Akt D86-6:2/1776.
Reg. 33	Torp	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning	Plats för torp, uppgift om. På en lantmäteriakt från 1766 är ett torp utritad på kartbilden. Idag syns inga tydliga spår. Impedimentet täcks av odlingssten	Lantmäteristyrelsens arkiv. Storskifte, Akt D86-9:2/1766.

Reg. 34	Torp	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning	Plats för torp, uppgift om. På en lantmäteriaikt från 1766 är ett torp utritad på kartbilden. Idag syns inga tydliga spår. Ligger på tomtmark (gräsmatta).	Lantmäteristyrelsens arkiv. Storskifte, Akt D86-9:2/1766.
Reg. 35	Torp	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning	Plats för torp, uppgift om. På en lantmäteriaikt från 1766 är ett torp utritad på kartbilden. Idag syns inga tydliga spår. Ligger på tomtmark (gräsmatta).	Lantmäteristyrelsens arkiv. Storskifte, Akt D86-9:2/1766.
Reg. 36	Torp	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning	Plats för torp, uppgift om. På en lantmäteriaikt från 1766 är ett torp utritad på kartbilden. Idag syns inga tydliga spår. Impedimentet täcks av odlingssten	Lantmäteristyrelsens arkiv. Storskifte, Akt D86-9:2/1766.
Reg. 37	Hägnadssystem (stensträngar)	Fornlämning. Bekräftad i fält.	Stensträngssystem, med en sammanlagd längd av ca 99 m (NV-SÖ). På en sträcka av ca 27 m i dess N del är stensträngen dubbel (fågata). Stensträngarna är <u>1-1,5</u> m br och 0,2-0,4 m h och består vanligen av 0,3-0,7 m st stenar. Beväxt med lövskog och tät sly.	
Reg. 38	Stenmur	Övrig kulturhistorisk lämning. Bekräftad i fält.	50 m l, 1 m br och ca 0,5 m h byggd i dubbelmursteknik. Ligger i ägogräns.	
Reg. 39	Hägnad (stensträng)	Fornlämning. Bekräftad i fält.	Stensträng ca 26 m l (NV-SÖ), <u>1-1,3</u> m br och 0,2 m h. Beväxt med lövskog. Stensträngen slutar där Vrettorpet tar vid. Norr om stensträngen finns en brant med <u>stentipp</u> och i dess absoluta förlängning vid vägskalet landsvägen och vägen mot Distorp finns en stor grustäkt.	
Reg. 40	Park, trädgårdsanläggning (ruddamm)	Fornlämning. Bekräftad i fält.	Ruddamm, rektangulär, 7,5x13 m och <u>1,5-2</u> m till vattenytan. Sidorna är raka. På en lantmäteriaikt från 1703 står "ruddamm" inskrivet på kartbilden invid en rektangulär yta. Beväxt med ekar.	Lantmäteristyrelsens arkiv. Ägomätning, Akt D86-7:1/1703
Reg. 41	Fornlämningsliknande lämning	Övrig kulturhistorisk lämning. Bekräftad i fält.	Stensättningsliknande lämning, rund 5,5 m i diam och <u>0,2-0,3</u> m h bestående av 0,3-0,5 m st stenar. På lämningen finns en stenrad i ena kanten. Ligger 7 m SV om L2011:8807. I en gräsbeväxt glänta beväxt med lövträd.	
Reg. 42	Bytomt	Fornlämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning	Plats för <u>Karstorps</u> gamla bytomt, uppgift om. På lantmäterikartor från 1703, 1735, 1867 och 1877 är tomter utritade på kartbilden. På den äldsta kartan finns två tomter med hus och en ödetomt. Området är 70x40 m (ÖNÖ-VNV). Marken är idag åker. Inga spår av den gamla bebyggelsen har påträffats.	Lantmäteristyrelsens arkiv. Ägomätning, Akt D86-7:1/1703 Lantmäterimyndigheternas arkiv. Delning, Akt 05-rys-20/1735. Lantmäterimyndigheternas arkiv.

				Laga skifte, Akt 05-rys-124/1867. Rikets allmänna kartverk Häradsekonomska kartan, Akt Åkerbo och Bankekind härad, norra delen/tryckt 1877
Reg. 43	Hägnadsliknande lämning (stensträngsliknande lämning)	Möjlig fornlämning. Bekräftad i fält.	Stensträngsliknande lämning, 18 m l, <u>0,5-0,6 m</u> br och 0,3 m h bestående av 0,3-0,7 m stora stenar. Beväxt med lövskog.	
Reg. 44	Stensättning	Fornlämning. Bekräftad i fält.	Stensättning, rund med mittblock. Stensättningen är <u>7,5 m</u> i diam och <u>0,3-0,4 m</u> h delvis jordfylld med i ytan 0,3-0,5 m st stenar. Mittblocket är 0,8 m h, har en triangulär form med 1,5 m l sidor. Lokaliserad på krönet av en moränhöjd. Beväxt med asp, lönn, tall och lind.	
Reg. 45	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning. Bekräftad i fält.	Plats för byggnad, uppgift om. På en lantmäterikarta från 1867 är en byggnad utritad på åkerholmen. Inga spår har påträffats.	Lantmäterimyndigheternas arkiv. Laga skifte, Akt 05-rys-124/1867.
Reg. 46	Hög	Fornlämning. Bekräftad i fält.	Hög, rund, <u>10 m</u> diam och 1,3 m h. Övertorvad utan synliga stenar i utan och saknar mittgrop. Nära mitten växer en större ask och i kanten växer en björk. Före detta betesmark med kraftig gräsväxt.	
Reg. 47	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning. Bekräftad i fält.	Plats för byggnad, uppgift om. På en lantmäterikarta från 1868-1877 är en byggnad utritad på åkerholmen. Inga spår har påträffats.	Rikets allmänna kartverk. Häradsekonomska kartan, koncept, Akt J112-45-3/1868-1877.
Reg. 48	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning. Bekräftad i fält.	Plats för byggnad, uppgift om. På en lantmäterikarta från 1868-1877 är en byggnad utritad på åkerholmen. Den anges vara en arbetarbostad. Mycket odlingssten finns i området. Inga spår har påträffats.	Rikets allmänna kartverk. Häradsekonomska kartan, koncept, Akt J112-45-3/1868-1877.
Reg. 49	Hägnadssystem (stensträngar)	Fornlämning. Bekräftad i fält.	Stensträngssystem, som med kortare avbrott har en sammanlagd längd av ca 360 m (N-S, Ö-V, NÖ-SV). Stensträngarna är delvis övertorvade och är ca <u>1,3-2 m</u> br och 0,3 m h bestående av rundade stenar. Den norra stensträngen är 180 m l. (Ö-V) går delvis över en hällmark och är där svag med spridda stenar. Den västra	

			stensträngen (N-S) är 110 meter och löper parallellt med en äldre dike ca <u>5-10</u> m ifrån dikeskanten. Stensträngen slutar i söder i en kal berghäll för att fortsätta 6 m på andra sidan. Den västra stensträngen (NÖ-SV) är 63 meter och har en riktning som gör att den antagligen är en fortsättning på en redan befintlig stensträng L2011:8727. Beväxt med halvhögt gräs och enstaka enbuskar.	
Reg. 50	Hällristning (skålgrop)	Fornlämning. Bekräftad i fält.	Skålgrop, 4,5 cm i <u>diam</u> och <u>1,5-2</u> cm dj i flyttblock är triangelformat vars <u>sidor</u> är 3 m l och 1,2 m h. Endast denna kunde noteras. 20 cm V om skålgropen finns ett järnrör nedsatt i samma flyttblock.	
Reg. 51	Torp	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning.	Plats för torp, uppgift om. På en lantmäteriakt från 1703 är ett torp utritad på kartbilden. Idag syns inga spår. Ligger i betesmark.	Lantmäteristyrelsens arkiv. Ägomätning, Akt D86-7:1/1703.
Reg. 52	Torp	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning.	Plats för torp, uppgift om. På en lantmäteriakt från 1703 är ett torp utritad på kartbilden. Idag syns inga spår. Ligger i betesmark.	Lantmäteristyrelsens arkiv. Ägomätning, Akt D86-7:1/1703.
Reg. 53	Husgrund, modern tid	Övrig kulturhistorisk lämning. Bekräftad i fält.	Ladugårdsgrund, rektangulär, 5x12 m st. Östra delen, 5x8 m <u>st</u> är en djurdal vars grundstenar är huggna kvadratiska stenar. I denna del finns en foderränna för kreatur av cement. Den västra delen är av kvadratiska <u>stenplintar</u> . Husgrunden ligger på en stenhäll. Betesmark.	
Reg. 54	Brunn	Övrig kulturhistorisk lämning. Bekräftad i fält.	Brunn, 1 m i <u>diam</u> och till vattenytan ca 1 m dj, av kallmurade naturstenar. Omgärdad av elstängsel. Beväxt med buskar.	
Reg. 55	Torp	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning.	Plats för torp, uppgift om. På en lantmäteriakt från 1703 är ett torp utritad på kartbilden. Idag syns inga spår. Ligger i åkermark.	Lantmäteristyrelsens arkiv. Ägomätning, Akt D86-7:1/1703.
Reg. 56	Backstuga	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning.	Plats för backstuga, uppgift om. På en lantmäteriakt från 1868–1877 är en backstuga utritad på kartbilden. Ligger i åkermark.	Rikets allmänna kartverk. Häradsekonomiska kartan, koncept, Akt J112-45-3/1868–1877.
Reg. 57	Färdväg	Uppgift om lämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning.	Plats för landsväg, uppgift om. På en lantmäteriakt från 1703 är den "gamla landsvägen" utritad på kartbilden. Idag syns inga spår. Ligger i granskog.	Lantmäteristyrelsens arkiv. Ägomätning, Akt D86-7:1/1703.
Reg. 58	Skärvstenshög	Fornlämning. Bekräftad i fält.	Skärvstenshög, 10 m i <u>diam</u> och 0,4 m h kraftigt övertorvad med i ytan enstaka <u>0,1-0,15</u> m <u>st</u> stenar. Skärvstenshögen är svagt välvd. Beväxt med granar.	

Reg. 59	Fossil åker	Möjlig fornlämning. Bekräftad i fält.	Område 130x83 m <u>st</u> (Ö-V) med bandformiga åkrar. Åkrarna har en plan ovansida och avgränsas av 8 diken, ca 0,3 m dj och 0,3 m br. Svagt betad betesmark med mycket högt gräs. På en lantmäterikarta från 1867 omnämns området som "åker, utlagt till bete".	Lantmäteristyrelsens arkiv. Laga skifte, Akt 05-rys-124/1867.
Reg. 60	Fossil åker	Möjlig fornlämning. Bekräftad i fält.	Område 110x23 m <u>st</u> (N-S) med änden av bandformiga åkrar. Åkrarna har en plan ovansida och avgränsas av 4 diken, ca 0,2 m dj och <u>0,2-0,3</u> m br. Svagt betad betesmark med mycket högt gräs. På en lantmäterikarta från 1867 omnämns området som "åker, utlagt till bete".	Lantmäteristyrelsens arkiv. Laga skifte, Akt 05-rys-124/1867.
Reg. 61	Fossil åker	Möjlig fornlämning. Bekräftad i fält.	Område 90x26 m <u>st</u> (N-S) med bandformiga åkrar. Åkrarna har en plan ovansida och avgränsas av i Öster av ett dike, ca 0,3 m dj och 0,3 m br. Svagt betad betesmark med mycket högt gräs. På en lantmäterikarta från 1867 omnämns området som "åker, utlagt till bete".	Lantmäteristyrelsens arkiv. Laga skifte, Akt 05-rys-124/1867.
Reg. 62	Gårdstomt	Fornlämning, ej bekräftad i fält. Ingen antikvarisk bedömning	Plats för Östra Staby gamla gårdstomt, uppgift om. På en lantmäterikarta från 1691 är en kameral hemmanssymbol utritad norr om säteribyggnaden. Det torde vara Östra Staby innan den avhystes. Marken utgörs idag av vägar och brukningsplan. Inga spår av den gamla bebyggelsen har påträffats.	Lantmåterimyndigheternas arkiv. Arealavmätning, Akt 05-rys-2/1691.

KMV forum AB
Hästholmsvägen 28, 8 tr.
131 30 Nacka
kmvforum.se